विदग्धमुखमण्डनम्

५५५

शंखचक्रांकिततनुरिति गोपीचंदनात्तनुदाहेन रहन्नारदीये दाहेन शंखचक्राद्यारणस्य निषिद्धत्वात् तथाहि यस्तु संतप्तशंखादिलिंगांकि-
ततनुर्नरः स सर्वयातनाभोगी चांडालो जन्मकोटिभिः तं द्विजं तप्तशंखादिलिंगांकिततनुं नरः संभाष्य रौरवं याति यावदिंद्राश्चतुर्दश चक्रांकि-
ततनुर्यत्र तत्र कोपि न संवसेत् यदि तिष्ठेन्महापापी सहस्रब्रह्महा भवेत् गंगास्नानरतो वापि अश्वमेधरतोपि वा चक्रांकिततनुं दृष्ट्वा रक्षेत्
सूर्यं जपन्नरः जपेत यो हि वं स्त्रक्षमन्मथा रौरवं व्रजेत् ब्राह्मणस्य तनुर्ज्ञेया सर्वदेवसमाश्रिता। सा चेत्संतापिता राजन् किमुत क्षाम्यहे वयं

शंखचक्रांकिततनुः शिरसा मंजरीधरः गोपीचंदनलिप्तांगो दृष्टश्चे-
त्तदघं कुतः १ इति वैष्णवपद्धत्यां वैष्णवधर्मनिश्चयः ॥ ॥ ॥

चक्रांकिततनुर्वा यदि राजन् लिंगांकितोपि वा नाधिकारी परिज्ञेयः श्रौतस्मार्तेषु कर्मस्विति न च तप्ततनुर्न तदामोऽश्नुत इति श्रुतिवि-
रोधेन श्रुतेरन्यार्थपरत्वात् कृच्छ्रचांद्रायणादिना तप्ततनुः संतापितदेह एवापक्वो दग्धरागादिः पुमान् न तद्रूपत्वं ना-
श्नुते न प्राप्नोतीति श्रुतेरर्थः तुलस्यामंजरीधरः शिरसा मस्तकेन सुरसामंजरीधरः इति पाठे सुरसा तुलसी तदघमित्यत्र तद्रूपे-
ष्टांविषयः इति श्रीवैष्णवपद्धतिविवरणे संग्रहसारांशप्रकरणम् ॥

वि.बु.टी
१

श्रीमहामंगलमूर्तये नमः सिद्धौषधानि भवदुःखमहागदानां पुण्यात्मनां परमकर्णरसायनानि प्र
क्षालनैकसलिलानि मनोमलानां शौद्धोदनेः प्रवचनानि चिरं जयंति १ सिद्धौषधानीति शौद्धोद
नेः शाक्यसिंहस्य प्रवचनानि चिरं जयंति कीदृशानि वाक्यानि भवदुःखमहागदानां सिद्धौषधानि भ
वस्य संसारस्य दुःखानि जन्ममरणादीनि तान्येव महागदाः अपथ्योपचारा रोगास्तेषां पुनः कीदृशा
नि परमकर्णरसायनानि श्रोतव्यानीत्यर्थः १ जयंति संतः सुकृतैकभाजनं परार्थसंपादनसद्व्रत
स्थिताः करस्थनीरोपममविघ्नदर्शिनो जयंति वैदग्ध्यभुवः कवेर्गिरः २ जयंतीति संतः साधवो ज
यंति किंभूताः संतः सुकृतैकभाजनं पुण्यस्य पात्रं वेदाः प्रमाणमितिवदेकवचनमिति यदेकवचनं
नपुंसकत्वमजहल्लिंगत्वात् पुनः कीदृशाः परार्थसंपादनसद्व्रतस्थिताः परार्थसंपादनमेव यत्सद्व्र शिव
तं तत्र स्थिताः पुनः कीदृशाः करस्थनीरोपममविघ्नदर्शिनः करस्थं यत्पानीयं तदुपममविघ्नं पश्यंती १
ति तथाभूताः कवेर्बुद्धमैदासस्य गिरो वाण्यो जयंति किंभूताः वैदग्ध्यभुवश्चातुर्यभूमयः २
आक्रांतेव महोपलेन मुनिना शप्तेव दुर्वाससा सातत्यं बत मुद्रितेव जतुना नीतेव मूर्छां विषैः बद्धे

वातनुरज्जुभिः परग्रणाद्धर्तुंनशक्नासतीजिह्वालोहशलाकयापिवमुखेविद्धेवसंलक्ष्यते २ आक्रांते
वृति खलमुखेदुष्टवदनेजिह्वाएवंभूतेवसंलक्ष्यते महोपलेनपाषाणेन आक्रांतेवआनेव दुर्वसहासु
निनाशाग्निवमावदेति वतखेदसातत्यं निरंतरंजतुनालाक्षयाश्लिष्टेव विषैर्मूर्छितेव अतनुरज्जुभिर्दी
र्घग्रग्रहैर्यद्धेव लोहशलाकयाआयसस्सूच्याविद्धेव यतःपरगुणाद्धर्तुंनयान्नाशतीनसमर्थावर्त्ततइत्य
र्थः ३ हतानेकेसंतःसततमुपकारिण्युपकृतिंकृतज्ञाःकुर्वंतोजगतिनिवसंत्येवसुधियः कियंत
स्तेसंतःसुकृतपरिपाकप्रणयिनोविनास्वार्थंयेषांभवतिपरदुःखव्यसनिता ४ हतेति हतास्मिन्ज
तिअनेकेबहवःसुधियोनिवसंतिसत्यमेवेतत्र किंकुर्वंतः उपकारिणिपुंसिउपकृतिमुपकारंसततंनिरं
तरंकुर्वंतः यतःकृतज्ञाः कृतंजानंतीतितेसंतःकियंतः येषांसाधूनांस्वार्थंविनापरदुःखव्यसनिताभ
वति कथंभूताःसंतः सुकृतपरिपाकप्रणयिनः सुकृतस्यपरिपाकेप्रणयोयेषांतेपुण्यपरिपाकस्ने
हिनइत्यर्थः ४ एषोंजलिःसमममसज्जनसज्जनौतौवंदे नितांतकुटिलप्रगुणस्वभावौ एकं
भियानिरभिसंधितवैरिभृतंप्रीत्यापरंपरमनिर्वृतिपात्रभूतं ५ एषःकृतोंजलिःकरयोगः

वि॰ द॰ मु॰ २

सममेककालं द्वयोः सदसतोः अहं तौ असज्जनसज्जनौ वंदे नमस्कुर्वे एकमसज्जनं भियाभये
न अपरं सज्जनं श्रीत्या प्रेम्णा कीदृशौ तौ नितांतं प्रगुणस्वभावौ नितांतमतिशयेन कुटिलप्रगुणौ
वक्रऋजू स्वभावौ ययोस्तौ कथंभूतमसज्जनं निरभिसंधितवैरिभूतं निःशेषेणाभिसंधितः सर्वत्र
प्रयोजितो वैरभावः शत्रुत्वं येन सं तम् सं तं कीदृशम् परमनिर्वृतिपात्रभूतं परमं अत्यर्थं निर्वृ
तेरानंदस्य पात्रभूतम् ५ किं मे यथवा हतखलप्रणतावपि प्रसादस्वीकरोति सुजनस्य गुणं
२ राज्ञः चंद्रेणाचारु चैतेन विकाशितं सत्कं कोचितं भवति किं कुमुदं तमोभिः ६ अथवा पक्षांतर
माह हतखलप्रणतावप्यसाधुनमस्कारेपि मे मम किं स्यात् यदि सुजनो गुणराज्ञः मां स्वीकरोति
अंगीकरोति तत्र दृष्टांतेन प्रमाणयति चंद्रेणाचारुवीजितेन विकाशितं सत्कुमुदं तमोभिरंधकारै शिव २
किं सं चितं भवति ६ श्रीत्येसतां तदनुभावगतावसादः संप्रत्य गृह्णत एव नां प्रतिभानुरूपं
क्षिप्रावबोधकरणक्षममीक्षितार्थं वक्ष्ये विदग्धमुखमंडनमप्रपंचं ७ धर्मदासाख्यः कवि

वक्ति अहं विदग्धमुखमंडनं नाम ग्रंथं यथास्वरूपं प्रतिपादयिष्ये कथयिष्ये किमर्थं सतां प्रीत्यै किं कृत्वा
गूढरचनां संतमज्य कीदृशोहं तदनुभावगतावसादः तेषां सतामनुभावेन प्रतापेन गतो नष्टो वसादः
क्लेशो यस्य सः कीदृशं प्रतिभानुरूपं स्फूर्तियोग्यं नह्यन्येभ्यः स्फूर्तिर्भवति पुनः कीदृशं क्षिप्रावबो
धकरणक्षमम् क्षिप्रं शीघ्रं अवबोधस्य करणे क्षमं समर्थं तत्क्षणाज्ज्ञानमित्यर्थः पुनरपि कीदृशं
ईक्षितार्थं दृष्टार्थं पुनरपि कीदृशं अप्रपंचं नास्ति प्रपंचो विस्तारो यत्र तत् संक्षिप्तमित्यर्थः क्रिया
विशेषणं वा विपर्यासे विस्तारे च प्रपंचः स्यादित्यमरः ७ यद्यस्ति सभामध्ये स्थातुं वक्तुं मनस्त
दा सुधियः तांबूलमिव गृहीत्वा विदग्धमुखमंडनं विशत ८ श्रोतॄनभिमुखीकरोति हे सुधि
यः हे पंडिताः यदि सभामध्ये स्थातुं वक्तुं वा मनो वर्तते तदा विदग्धमुखमंडनं नामालंकारं तांबूलमि
व गृहीत्वा विशत प्रविशत इत्यर्थः सभायामिति शेषः अनेन सभापांडित्यं प्रकाशितम् ९ व्यस्ता
दयश्च तदंता एव पर्यंता अष्टविधा त्रयोदशभिः कुलकेन उद्देशिकम् प्राहुर्व्यस्तं १
समस्तं च २ द्विर्व्यस्तं ३ द्विःसमस्तकं ४ तथा व्यस्तसमस्तं च ५ द्विर्व्यस्तकसमस्तकं ६ सद्विःस

वि॰द॰टी

मस्तकन्यस्त ७ मेयालापं ८ प्रभिन्नकं ९ भेद्यभेदक १० मोजस्वि ११ सालंकारं १२ सकौतुकं १३ प्र
श्नोत्तरसमं १४ पृष्टपृष्टं १५ भग्नोत्तरं तथा १६ आदिमध्योत्तरं चैव १७ अंतोत्तर १८ मतःपरं ११ क
थितापह्नुतं चैव २० विषमं २१ वृत्तनामकं २२ नामाख्यानं च २३ तार्क्ष्यं च २४ सौत्रं २५ शाब्दीय २६
शास्त्रजे २७ वर्ण २८ वाक्योत्तरे तद्वत् श्लोकोत्तर ३० मतःपरं खंड ३१ पादोत्तरं ३२ चक्रं ३३ पद्मं ३४
काकपदं तथा ३५ गोमूत्रं ३६ सर्वतोभद्रं ३७ गतप्रत्यागतं ३८ वक्र ३९ वर्द्धमानाक्षरं ४० तद्धन्हीय
मानाक्षरं तथा ४० श्रृंखला ४१ नागपाशं च ४२ चित्रं ४३ संस्कृतमेव च ४४ प्रहेलिका ४५ त
थाहृद्यं ४६ कालसारणिवर्णनं अजमारादिकं ४७ गूढपद ४८ पादार्थगूढकं ४९ स्तुतिनिंदा
५१ तथाप्यर्थ ५२ सहायकृति ५३ बिंदुमत ५४ क्रिया ५५ कारक ५६ संबंधः ५७ गुणाणामंत्रितस्य च
गुप्तं तथा समासस्य ५८ लिंगस्य ६० वचनस्य च ६१ मात्रा ६२ ६३ विसर्गाणां ६४ च्युतकान्यक्षर
स्य च ६५ स्थानव्यंजनयोश्चापि ६६ च्युतदत्ताक्षरं तथा ६७ ६८ इत्योद्देशिकम् १८ पृथक्पद
विभागेन केवलेनैव यद्भवेत् निर्दुष्टं समस्तं समवाये न पृच्छते १९ विभागेनेति

शिव
३

बिंदु २

केवलेनैवएकेनैवपदविभागेनयत्स्वंभवेद्बुधास्तत्समस्तंविदुः कथयंति यत्समुदाये
नपृच्छोतितत्समस्तमिति १९ पृच्छायां किंपदंप्रोक्तमसमस्तंकोविभर्त्तुरः कश्चायुधतया
स्यात्तःगलंवासुरविद्विषः २० सुनासीरः पृच्छायां किंपदंप्रोक्तं सु सुपृच्छनेत्यतीत
मरः अस्तनंस्तनसहितमुरोवक्षः कोविभर्त्ति ना नायुरुषोऽर्जुनइत्यर्थः प्रलंबासुरवि
द्विषः बलभद्रस्यआयुधतयाशास्त्रत्वेनकंस्यातःप्रसिद्धः सीरः सीरोहलंतथाचामरःमु
सलो लांगलंहलंगोदारणंचसीरइति २० कोदुराग्रहस्यमोहाय काप्रियासुरविद्विषः
पदंप्रश्नवितर्केकिंकोदंतच्छदभूषणं २१ रामानुरागः व्यक्तजातिः दुराग्रहस्यदुरभि
रसमोहायकः रा द्रव्ये अर्थोरैविभवानरीत्यमरः असुरविद्विषः श्रीकृष्णस्यप्रियाका
मा लक्ष्मीः इंदिरालोकमातामाक्षीराब्धितनयारमेत्यमरः प्रश्नेवितर्केपदंकिंभवति
नु नुपृच्छायांवितर्केचेत्यमरः दंतच्छदस्याधरस्यभूषणमलंकारः कः रागः रागः शो

किमुंटी
४

णाभावः प्रस्तजातिः २१ अपिसेविताद्विजिह्वैः कदापिकेयांतिनविकारं विद्धियमानतं वः
स्वगुणैरधिकंविराजंते २२ मलयतरवः द्विजिह्वैः सर्पैः सेविता अपिकेकदापिविकारंनयं
ति विद्धियमानतांयोलक्ष्यमानशरीराः संतः स्वगुणैः सौरभ्यादिभिरधिकंविराजंते शोभंते
मलयतरवः चंदनवृक्षाः २२ अनिभृतकोकिलध्वनिःस्वनमुखरितसहकारकाननः पुंसां
कोभवतिहृदयहारीमधुकरझंकारकंकेलिः २३ मधुसमयः प्रस्तजातिः अनिभृतान्यप्र
ल्पाप्रकोकिलानांध्वनिःस्वनःशब्दस्तेनमुखरितंशब्दितंसहकारकाननंयत्रसःपुनःमधुकरा
णांझंकारोयेषुतथाविधाःकंकेलयोअशोकवृक्षायत्रसः एवंभूतःकः पुंसांहृदयहारीचित्तह
रोभवति मधुसमयःवसंतसमयइति प्रस्तजातिः २३ वसंतसमस्तमध्यवासमासपदं भं
गतः द्विःएवंपत्रदेवंसाद्धुर्मसंद्धिःसमस्तकं २४ वर्षास्वकाभवतिनिर्मधुकीहृग्लुंशो
वंविभर्तिवसुधासहितंकएकः आमंत्रयस्वधरणीधरनाथपुत्रींकोत्रास्थिभस्मनिचितांग
जनाश्रयःस्यात् २५ कालिकापालिकमठः वर्षासुकाभवतिकालिका मेघजाले चका

शिव
४

लिके भ्रमरः अब्जे कमले निमिषु मकरंदरहितं कीदृग्भवति अपालि अपगता अलयो भ्रमरा यस्मात्तत्
भ्रमररहितमित्यर्थः एकः असहायः को वसुधासहितं सर्पराजं बिभर्ति कमठः कूर्मे कमठकच्छपावित्यमरः
धराणि धरा पर्वतास्तेषां नाथो हिमालय[illegible]स्तस्य पुत्रीं पार्वतीं आमंत्रयस्व आहूय हे
कालि हे गौरि अंत्रास्थिभस्मनिचितांगजनाश्रयः कः स्यात् अंत्राणि च अस्थीनि च भस्म च तैर्निचिता
नि अंगानि येषां ते तेषां जनानामाश्रयो गृहं किं स्यात् कापालिकमठः कापालिकस्य मंडपविशेषः २५
कीदृशं वद मरुस्थलं मतं धात्रि कुत्र सति भूषणं भवेत् श्रीहि कांत सुभटः सकार्मुकः कीदृशो भवति कुत्र
विद्विषां २६ अवारितो रणे द्विजेन्द्रजातिः मरुस्थलं निर्जलस्थानं कीदृशं मतमुक्तं वद अवारिनि
र्जलं कुत्र कस्मिन्सति दारिभूषणं भवेत् तोरणे हे कांत श्रीहि वद सकार्मुको धनुष्मान्सुभटः शूरः वि
द्विषां कुत्र कीदृशो भवति अनिवारित इत्यर्थः द्विजेन्द्रजातिः २६ पक्षिश्रेष्ठसखी वभ्रुरावा याः
कथं वद जैष्ठमासि गताः शोषं कीदृश्योल्पजलाभुवः २७ विवरालीनकुलीराः पक्षिश्रेष्ठसखी
वभ्रुराः कथं वाच्याः सुः विवराः विवरश्च आली च नकुली च इत्यादि विभु[illegible]पक्षिषु[illegible]वः विवरः

वि॰मु॰टी ५

5

आलीसखी नकुलीप्रसिद्धा इराम घंमेघेमासिरोधंगना अत्सजलाभुवः कीदृशोभवंति वि
वरा विवरेषुरंध्रेषु आलीना कुलीराः कर्कटायाः युताः २७ विश्वंभरा प्रलंबघ्नश्रीहि मानुषसं
पतः सप्तंवाच्याभवंसेनादिनादेोविकसंतिका २८ कुवलयवनराजयः द्विः समस्तजातिः
विश्वंभरा पृथ्वी प्रलंबघ्नो हली श्रीहिर्धाम्नं मानुषोनरः संपत्संग्रामः एताः कथंवाच्या भवंति कुवल
यवनराजयः कुत्स्यवल अपवश्यनरस्य आजिश्च दिनादेोकायिकसंतिप्रफुल्लिताभवंति कुवल॰
कुवलयानामुत्पलानां वनराजयोवनपंक्तयः द्विः समस्तजातिः २८ एवंपदविभागेनसमुदाये
नयद्भवेत् विद्भिर्मस्तसमस्तंतदुभयार्थप्रदर्शनं २९ यत्रपूर्वंपदविभागेनपृच्छ्यतेपश्चात्पुनः
समुदायेनपृच्छ्यतेयत्प्रश्नंपंडिताः अस्तसमस्तंविदुः २९ काप्रियेणारहितावरांगनाधाम्निके शिव
नतनयेननंदिता कीदृशेनपुरुषेणपक्षिणांबंधनंसमभिलष्यतेसदा ३० शकुंतलाभरतेन ५
प्रियेणभर्तारहितावरांगनाका शकुंतलां धाम्निगृहेकेनपंडितेननंदिता भरतेन कीदृशेनपु
रुषेणपक्षिणांबंधनंसमभिलष्यते शकुंतला॰ शकुंतलानांपक्षिणांलाभस्तत्र तेन ३०
र

कीदृशंहृदयहारिकूजितंकः सखाभवतिभूपतेर्मतः कस्तवास्तिविपिनेभयाकुलः कीदृशश्चनभवे
न्निशाकरः ३१ कलंकविरहितः अस्तसमस्तजातिः कीदृशंकूजितंहृदयहारिभवति कलं अव
क्तमधुरंरुतं भूपतेराज्ञोयशस्विकः सखामतः कविः पंडितः विपिनेवनेतवभयाकुलंकोस्ति
अहितःशत्रुः निशाकरश्चंद्रोकीदृशोनभवेत् कलंकवि० किंतुसकलंकएवभवति ३१ द्विर्भ
स्तमेवयत्सर्वसमुदायेनयद्भवेत् त्रिधाभिन्नंतदेवोक्तंद्विर्भस्तकसमस्तकं ३२ कोशंकरस्य
लयावपयोधरःकः कीदृक्यास्मिनियतंवशमेतिभूपः संबोधयोरगपतिंविजयीचकीदृग्युद्धे
नोनहिभवेद्वदकीदृशश्च ३३ अहीनाक्षतनयः शंकरस्यवलयोभुजालंकारोको अहीस
र्पो अपयोधरस्तनरहितःकः नागार्जुनः नियतंनिश्चितंकीदृग्भूपःपरेषांशत्रोर्वशमेति क्षतन स४
यः नीति [illegible] अथः ३२ [illegible] गपतिंसर्पराजंसंबोधयामंत्रयस्व पक्षे हे अ
हीन हेसर्पस्वामिन् इनः सूर्यःप्रभौचेत्समरः कीदृक्नृपोविजयी अक्षतनयः नक्षतोनयोयस्यसः
युद्धेधनोकीदृशोनभवेद्वद हीतिपदंपादपूरणे अहीनाक्षतनयः नहीनेअक्षिणीयस्यसश्च

मु॰ चि॰ टी॰ ६

हीनाक्षस्यक्षुष्मानतस्मात्तेनपःपु॰त्रोनभवतीतिकिंतुहीनाक्षस्यांयस्यसःतेनताक्षुस्सपुत्रोभव
तीत्यर्थः ३३ कोमोहायदुरीश्वरस्यविदितःसंबोधनीयोगुरुःकोधाम्नांविरलःकलौनव
घनःकिंवन्नकीदृग्द्विजःकिंलेखावचनंभवेदतिशयंदुःखायकीदृक्खलःकोविघ्नाधिप
तिर्मनोभवसमोमूर्त्यापुमान्कीदृशः ३४ राजीवसन्निभवदनः द्विर्भस्तसमस्तजातिः
दुरीश्वरस्यमोहायकोविदितःप्रसिद्धःरावणःम गुरुर्बृहस्पतिःसंबोधनीयः हेजीव.जीव
आंगिरसोवाचस्पतिश्चित्रशिखंडिजेसमरः धाम्नाम्मोविरलःकःसन्साधुः कलौयुगेनव
घनःकिंवत् इभवत्हस्तिवत् द्विजःकीदृग्भवेत् अनःअःसमोनविद्यतेयस्यसः सम
रहितोनभवति लेखावचनंकिम् पक्षे राजीलेखासुराजपद्मगः कीदृक्खलोदुर्जनः
अतिशयदुःखायभवति यसन्नसमीपइत्यर्थः विघ्नाधिपतिःकःइभवदनः गजाननः पु
मान्मूर्त्यामनोभवसमःकामसमःकीदृशः राजीव॰ राजीवेनकमलेनसन्निभंसदृशं

शिव ६

वदनंमुखंयस्यसः द्विर्मस्तकसमस्तजातिः ३४ द्विःसमस्तंयदाएकंमस्तकेनपुनर्भवेत् तद्वि
समस्तकमस्तंकथितंप्रश्नपंडितैः ३५ यदाद्विः समस्तकंएकंपुनर्मस्तकेनयद्भवेत् प्रश्नपंडितैस्तद्विः
समस्तकमस्तंकथितं ३५ कीदृक्षःसकलजनोभवेत्सुराज्ञः कः कालोविदितइहांधकारहेतुः
कः प्रेयान्कुमुदवनस्यकोनिहंतिभ्रातःमंवदशिरसाजितस्त्वयाकः ३६ विधुरविरहितः सुराज्ञो
न्नयवस्यसकलजनः कीदृशोभवेत् विधुरविरहितः सुराज्ञोन्नयवस्यसकलजनः कीदृशोभवेत्
विधुरेणापदयाकष्टेनरहितइत्यर्थः इहजगतिअंधकारहेतुस्तामस्कारणंकः कालः समयः विधुर
विरहितः विधुश्चंद्रोरविस्सूर्यस्ताभ्यांविरहितः कुमुदवनस्यकैरवकाननस्यकः प्रेयान्कोवल्ल
भः विधुश्चंद्रः सितेकुमुदकैरवेइत्यमरः विधुर्विष्णौचंद्रमसीत्यमरः कः शिरसाभ्रातस्त्वंनिहंति
वद अविः मेषः अवयः शैलमेषार्काइत्यमरः त्वयाकोजितः अहितः शत्रुः ३६ संग्रामेसुरद
सिनात्वयाहताकेकेदुःखंवतनिरयेनरस्यकुर्युः कस्मिन्नुद्भवतिकदापिनैवलोमंख्याताः केज
गतिमहालघुत्वभाजः ३७ नरकेरणाव: द्विःसमस्तव्यस्तजातिः संग्रामेयुद्धेत्वयासुरदसिना

वि॰मु॰टी
७

सुरतायऊनकेहताः नरकेरावः नराश्वकरेणवोहस्तिनश्चनरकेरावः करेणुरिभ्यांस्त्रीनेभेइत्य
मरः वतखेदे निरयस्तनरकस्यकेनारस्पुंसोऽङ्कुःखंकुर्युःविदधुः नारकेरावःनरकरजांसीत्यमरः
रेणुर्द्वयोस्त्रियांधूलिःपांशुनार्नद्वयोरजइत्यमरः कस्मिन्कदापिलोमनोभवतिनजायते नरकेरमनु
ष्यहस्ते तनूरुहंरोमलोमेत्यमरः वलिहस्तांशवःकराइत्यमरः जागर्तिमहालघुलभाजोकेरयाताः
नरावःकराः परमाणवोवा द्विःसमस्तमस्तजातिः ३७ एकश्रुत्यावचोयत्रभिन्नार्थप्रतिपाद
कं प्रभेदं द्विःसमस्तास्यतमेकालापकंविदुः ३८ एकश्रुत्याएकध्वनिनायत्रवचोभिन्नार्थप्रतिपा
दकं भिन्नार्थबोधकंभवति द्विःसमस्तास्यप्रभेदंतमेकालापकंविदुर्बुधाइति ३८ कीदृशीनिर
यभूरनेकधासेव्यतेपरमपापकर्मभिः प्रेतराक्षसपिशाचसेविता कीदृशीचपितृकाननस्थलीः
३९ नरकपालरक्षिता परमपापकर्म्मभिःपुरुषैरनेकधाबहुधानिरयभूर्नरकभूमिः कीदृ
शीसेव्यते नरकपालरक्षिता नरकंपालयतीतिनरकपालोयमस्तेनरक्षिता नरकरक्षकजन
व्याप्ता प्रेतराक्षसपिशाचसेविता पितृकाननस्थलीश्मशानस्थलीकीदृशीचेतिपादपूरणे॥

शिव
७

नरकपालए विनानराणांकपालास्तेरचिता स्यात्कर्परेकपालोस्त्रीत्यमरः ४९ केसरद्रुमतलेषु
निश्चलः कीदृशोभवतिमत्तकुंजरः तत्वतःशिवमवेक्ष्यलक्ष्मणोर्जुनः समितिकीदृशोभवत् ५०
दानवकुलभ्रमरहितः केशरद्रुमतलेषुवकुलवृक्षाधस्तात्स्थितोमत्तकुंजरः कीदृशोभवतिदान
५० दानेनमदेनवकुलेनभ्रमराणांहितः दानंमदगंधंवकुलंसुगंधद्रुमंदानवकुलाभ्यांभ्रमरा
णांहितः तत्वतोलक्ष्मणोत्रिनेत्रादिभिःशिवंशंभुमवेक्ष्यदृष्ट्वासमितियुद्धेर्जुनः कीदृशोभवत्
पक्षेदानवानांकुलंतत्रभ्रमस्तेनरहितः एकालापकजातिः ५० शब्दार्थलिंगवचनैर्भेदोर्थ
स्यासमस्तकेः विभक्त्याचाविभिन्नेयत्तत्सभिन्नकमुच्यते ५१ निर्जितसकलारातिःएकस्ति
कोनैकोमत्सोर्भयमृच्छति मेघास्सप्रक्षनरुचिराशापाः किंतिमिरक्षयकारिनिशापाः ५२ वि
अरातयः धुताराातेजः निर्गताःसकलास्सर्वेअरयःशत्रवोयेनसएकस्ति एकःकोमत्सोःसकाशाद्भयं
नऋच्छतिनप्राप्नोति हेविधुताराते अजःश्रीनारायणः मेघर्तयेनशरत्कालेनक्षताःरुचिराआशा
दिशोयस्यांसातस्यानिशायारात्रेस्तिमिरक्षयकारितमोनाशकारंकिंस्यात् विधुताराातेजः चंद्रनक्षत्र
दीप्तिः विधुश्चंद्रश्चताराश्चताभ्यांतेजः विगतोधूर्भयंयस्मात्सविधुः तेजःप्रभावेदीप्तौचेत्यमरः ५२

वि॰मु॰टी
८
४

विहगपतिः कं हतवानहितं कीदृग्भवति पुरं जनसहितं किंकठिनं वद विदितं धीमन् यादःपतिरपि
कीदृग्भयहृत् ५३ अहिमकरमयः विहगपतिर्गरुडः कमहितं हतवान् अहिं सर्पं. जनसहि
तं लोकपूजितं पुरं नगरं कीदृग्भवति अकरं करहितं भागधेयः करो बलिरित्यमरः हे धीमन् पंडि
त वद कठिनं किं विदितं अयो लोहं यादःपतिरपि समुद्रोपि कीदृक् भयहृत् भयस्य कर्तासात् अहि
मकरमयः सर्पमीनप्रचुरः शब्दार्थलिंगभिन्नं ५३ अनुकूलविधायिदैवतो विजयी सान्त
नुकीदृशो नृपः विरहिणपपि जानकीवने निवसंती मुदमादधौ कुतः ५४ कुशलवर्द्धितः शब्दार्थ
लिंगभिन्नं अनुकूलेति अनुकूलविधायि शुभकरं दैवं यस्य सः विजयी नृपो राजा नतु निश्चितं
कीदृशो भवति कुशलवर्द्धितः कुशलेन दैर्घ्येन मंत्रिभिर्वर्द्धितः विरहिणपपि जानकी सीता वने निव
संती कुतो मुदं हर्षं आदधौ दधार पक्षे कुशलयोः पुत्रयोः वर्द्धितः समृद्धितः स्पर्धः ५५ कुसुमंघ
तदेतन्नाकतो वद कस्मै स्पृहयंति भोगिनः अधिगत्यास्तं वनं गनाक्कनुपलं कुरुते सुशिक्षता ५५
सुरतावे नाकतः स्वर्गतः पतत् कुसुमं पुष्पमेतल्लधा भोगिनः सर्पाः विलासिनो वा कस्मै स्पृहयं

शिव
८

तिवांछतिवद कथय सुरतरवे कल्पवृक्षाय सुशिक्षितानिपुणावरांगनानुवितर्केरतमधिग
म्यपत्नं क कुरुते सुरतरवे सुरतयावे शब्दार्थविभक्तिभिन्नं ७५ कामुज्जहार हरिरंबुधिम
ध्यमग्नां कीदृक्कश्रुतं भवति निर्मलमागमानां आमंत्रयस्व वनमग्निशिखावलीढं तच्चा
पि कोदहति केमदयंति भृंगान् ७६ कुंदमकरंदविंदवः हरिर्विष्णुरंबुधिमध्यमग्नां कामु
ज्जहार उद्धार कं पृथ्वीं पृथिव्यां कुः समाख्यातः कुशब्दः कुत्सितेपि चेत्यमरः आगमानां वेदादी
नां निर्मलं मतं कीदृक् दमकं इंद्रियनिग्रहं अग्निशिखावलीढं वनमामंत्रयस्व हे दविन्
दवोवनाग्निर्विद्यते यस्मिन्निति दवीतत्संबोधने तद्वनं कोदहति दवः दावानलः दवदावौ वनारण्य
वह्नीत्यमरः केभृंगान्मदयंति मदे कुंदानां पुष्पविशेषाणां योमकरंदरसस्तस्य विंदवः ७६
वसति कुत्र सरोरुहसंततिर्दिनकृतो ननु केति भिरद्भिदः पवनभक्षसपत्नरणोत्सुकं पु
रुषमाह्वयको जगति प्रियः ७७ केकिरणोत्कराः शब्दार्थवचनभिन्नं सरोरुहसंततिः
कमलसमूहः कुत्र वसति केजले शिरोरुहेतिपाठे कमस्तके कं शिरोंबुनोरित्यमरः दि

विमु॰टी
५
१

नक्ततः सूर्य्यस्य के तिमिरच्छिदो भवंति ननु निश्चयेन किरणोत्कराः किरणसमूहाः पवनभ
क्षः सर्पस्तस्य सपत्नो रिपुस्तस्य रणे संग्रामे उत्सुकोपः पुरुषस्तमाहूय हे केकिरणोत्क मयूरयुद्ध
सोत्कंठ जगतिप्रियः कः एः धनं शब्दार्थवचनभिन्नं ५७ कीदृग्गृहं याम्यग्रहं गतस्य कान्ता
नामंभस्तारणोज्झनानां भूषा नते कंठ कथं नु पृष्ठे मुक्ताकलापे रीतिचोत्तरं किम् ५८ हाराबि
नावः याम्यगृहं यमसदने गतस्य पुंसो गृहं कीदृक् हारावि हाद्भुतिरावः शब्दो यत्र तत् अंभस्ता
रणोज्झनानां त्राणां रक्षणं काः नावः स्त्रियां नौस्तरणिस्तरिरित्यमरः हे कंठ ते तव भूषा कथं नमु
क्ताकलापे हारै रीतिर्मुक्ते पृष्ठे सति च पुनरुत्तरं किं पक्षे हाराविनावः हे हारावो युष्मान्विनेत्य
र्थः ४० कवयो वद कुत्र कीदृशाः कठिनं किंविदितं समंततः अधुना तव वैरियोषितां हृदि
तापः प्रबलो विहायकाः ५९ गिरिसारमुखाः शब्दार्थविभक्तिलिंगभिन्नं कवयः कुत्र की
दृशास्सुः वद त्वं गिरिष्वास्थां सारमुखाः श्रेष्ठमुखाः समंततः कठिनं किंविदितं गिरिसारम्
पर्वतसारं अधुना तव वैरियोषितां रिपुस्त्रीणां हृदि प्रबलस्तापः का विहाय त्यक्त्वा उखाः स्था

शिव
६

लीः शाश्वेतान्वा उषाःरात्रेरवसानेस्मादिमरः दिवसेषुस्वमाधीनत्वात्शोकोनजायतेसतुरात्रिषुस्व
लक्ष्मभिप्रायः शब्दार्थलिंगविभक्तिविभिन्नं ४८ मेघघात्ययेभवतिकिंसुभगावगाहः कावावि
डंवयतिवारणामत्तवेश्याः दुर्वारवीर्यविभवस्यरोगोभवेत्कः काः स्मेरवक्त्रसुभगास्तरुणेरप्रभाभिः ५०
सरोजराजयः मेघात्ययेशरदिसुभगावगाहः किंभवतिसरः जलाशयविशेषः कासारःसरसीसरइत्य
मरः वारणामत्तवेश्याः काविडंवयतिअनुकरोति उपहसतीत्यर्थः जराकेषांशोत्थावस्था दुर्वारवी
र्यविभवस्यदुर्निवारवलघतापस्यपुंसोरोगोकोभवेत् जयः तरुणेरप्रभाभिः सूर्यद्युतिभिः स्मेरवक्त्र
सुभगाईषद्विकसितमुखमनोज्ञाः काभवंति पक्षेसरोजराजयः कमलपंक्तयः ५० एकःक्षितिरि
रसिरुहोमधुमथनंमधुमथनस्तंशिरसिरुहश्च कः खलुचपलतयाभुविविदितः काननुयानत
यागविगाहिताः ५१ केशवनौका शब्दार्थलिंगवचनभिन्नम् शिरसिरुहोमधुमथनंएकइति
खलुभुविचपलतयाकोविदितः हेकेशवनौकाः वानरः मर्कटोवानरः कीशोवनौकेत्यमरः म
धुमथनश्रीकृष्णस्तंशिरसिरुहःएकइति ननुयानतयागविजले काविदिताः केशवनौका ना
वः ५१ नभवतिमलयस्यकोदृशीभूः कद्रुकुचंनविभर्तिकंगताश्रीः भवदरिनिवहेषु

कान्तिनित्यंबलमथनेनविपक्षधाधिकेषाम् ५२ विपन्नगानाम् मलयस्यभूर्भूमिः कीदृ
शीनभवति विपन्नगासर्पैरहितानभवति विगताःपन्नगाःसर्पायस्यांसा इत्यजगतिकः कुचंस्त
नंनबिभर्ति नाग्रर्जुनः श्रीर्लक्ष्मीः कंगताप्राप्ता यंविष्णुं भवदरीनिवहेषुतवशत्रुसमूहेषुनि
त्यंसदाकान्तिविपत् आपत् बलमथनेनेंद्रेणकेषांविपक्षधाधिकृता नगानांपर्वतानां ५२
समयमिहवदंतिकंनिशीथंशमयतिकान्दवारिवाहवृंदं वितरतिजगतांमनःसुकीदृक्
मुदमतिमात्रमयंमहातडागः ५३ अरविंदवान् शब्दार्थविभक्तिवचनभिन्नं इहकंसम
यंनिशीथंवदंतिजनाइतिशेषः अरविंसूर्य्यरहितं अर्द्धरात्रंनिशीथोद्धावित्यमरः वारिवा
हवृंदंमेघौघः कान्शमयतिवददवान् अयंतडागराजः कीदृक्सन्सतांमनस्सुचिरेण्वतिमा
त्रमतिशयेनमुदंवितरति पक्षेअरविंदवान्महोत्सलवान् शब्दार्थविभक्तिवचनभिन्नम्
५३ कीदृक्षंसमितिबलंनिहंतिशत्रुं विष्णोः कामनासिमुदंतनोतिनित्यं भूर्नंसस्थार
धिमुखंनिगद्यतेकिंपदंत्वं समममपमानएवकेषु ५४ अभिमानिषु समितियुद्धेकी

दृप्तांबलंकरकंशत्रुंनिहंति अमि नास्तिभीर्यस्यतत् अमि स्थौल्यसामर्थ्यसैन्येषुबलंनाकाक:
सीरिरोरिसमर: काचिस्मोर्मनसिनित्यंमुदंतनोतिविस्तारयति मालक्ष्मी: वारधिसुखंतह:
रतिरेवदनंभ्रून्यंपरिक्रमस्मिकिंनिगद्यते अभिषु नद्युघवोवाणायत्रतत् केव्यपमानएवमानभं
गएवपंचत्वेमरणात्वंसमेमतं अभिमानिषुअहंकारिषु ५४ घनसमयेशिखिषुसान्द्रसं
कीदृक्षुकिंघनास्पततीति प्रावृषिकसनगमनंमानसंप्रतिकीदृशाहंसा: ५५ समुत्सुकमनस:
शब्दार्थलिंगविभक्तिवचनभिन्नं एतेप्रभिन्नजातय: घनसमयेकीदृक्षुशिखिषुमयूरेषुन
त्येस्मात् समुत्सुसहर्षेषु घनाम्भेवारिविंपतति कंजलं प्रावृषिवर्षाकालेकस्यनगामनं अनस:
शाकरस्य कीदृशाहंसामानससरोवरं अभिसंमुखा: अभियोगेमानसमित्यत्रद्वितीया पक्षे स
मुत्सुकमनस: सोत्कंठचित्ता: शब्दार्थलिंगवचनविभक्तिभिन्नम् प्रभिन्नकजाति: ५५ अ
र्थमात्रैकभेदेनभिन्नंवध्नंतिकेचन सुकुमाराधियस्तेषुविदग्धैस्तन्नाद्दृतम् ५६ सुकुमा
रधिय:केवलार्थमात्रस्यैकेनकेवलेनभेदेनयथाभिन्नंवध्नंति विदग्धैश्चतुरैस्तन्नयथानादृतं
नस्वीकृतमित्यर्थ: ५६ तदाह आनंदयतिकोत्पर्थंसज्जनानिहभूतले प्रबोधयतिपद्मा·

नितमांसिचनिहंतिकः ५७ मित्रोदयः द्रुष्टभूतलेसज्जनानआनंदयति मित्रोदयः दुष्टाभ्युदय
कः पद्मानिबोधयतिप्रकाशयति तमांसिचनिहंति मित्रोदयः सूर्योदयइत्यर्थः ५७ अटवीकी
दृशीप्रायोदुर्गमाभवतिप्रिये प्रियस्यकीदृशीकांताततनोतिसुरतोत्सवं ५८ मदनवतीका
श्चिद्वक्ति हेप्रियेकीदृशीअटवीप्रायोदुर्गमाभवति मदनवतीमदनवृक्षसहिता अटव्यरण्यं
विपिनंगहनंकाननंवनमित्यमरः कीदृशीभार्याप्रियस्यभर्तुर्मदनोत्सवंतनोति पक्षेमद
नवतीकामवती ५८ यादृशोजनिमाप्नोतितादृशः कोविनश्यति हास्यप्रीतिमाप्नोतिप्रस
वैःकश्चधूसरः ५९ अर्कः यादृशोजनिंप्रादुर्भावमाप्नोतितादृशः कोविनश्यतिअसंगच्छ
ति अर्कःसूर्यः कोधूसरःप्रसवैःपुष्पैःहास्यप्रीतिमाप्नोति पक्षे अर्कः अर्कवृक्षः ५९ भिन्ना शिव
ववर्णकर्ताभोपदार्थौप्रश्नकोविदैः लिंगादिषुयथाशक्तिर्भेदमाहुर्विपश्चितः ६० प्रश्न ११
कोविदैः पृच्छाप्रवीणैः शब्दार्थौ अवर्णकर्ताभो ध्रुवंभिन्नौ कर्ताभोविपश्चितोविद्वांसोलिंगा
दिषुयथाशक्तिपुंस्त्वानुसारतोभेदमाहुः आदिशब्देनविभक्तिवचनेग्राह्ये ६० अथइति

विमु

श्रीधर्मदासविरचिते सुविदग्धमुखमंडने प्रथमः परिच्छेदः समाप्तः १ ॥ ॥ विशेषणं विशेष्यं
च यत्र प्रश्ने विधीयते भेद्यभेदकमाहुस्तं प्रश्नं प्रश्नविदो यथा १ यत्र प्रश्ने विशेषणं विशेष्यं च वि
धीयते निबध्यते इत्यर्थः १ कीदृक् किं स्यान्न मत्स्यानां हितं स्वेच्छाविहारिणां गुणैः परेषामन्वयी मो
दते कीदृशः पुमान् २ विमत्सरः स्वेच्छाविहारिणां मत्स्यानां किं कीदृक् हितं न स्यात् विमत्सरः
अर्थाद् उदकादिमुक्तं सरः कासार इत्यर्थः वयः पक्षिणो विद्यंते यत्र सरसि तत्सरः विमत्सरः परेषां गुणै
रन्वयं कीदृशः पुमान् मोदते हृष्टो भवति यः स विमत्सरः मत्सरः परानंदासहनं तद्रहितः मत्सरोन्यशु
भद्वेषे तद्वत्कृपणयोरपीत्यमरः २ अगस्त्येन पयोराशेः किं यत्किं पीतमुज्झितं त्वया वारिकुलं वी
र समरे कीदृशं सखे ३ सकलंकं भेद्यभेदकजातिः अगस्त्येन मुनिना पयोराशेः समुद्रस्य किं यत्
किं पीतं उज्झितं उत्सृष्टं सकलं सर्वं जलं भो वीर भो महासमरे युद्धे त्वया वैरिकुलं कीदृशं कृतं सक
लंकं कलंकसहितं भेद्यभेदकजातिः ३ दीर्घवृत्तेन यत्स्पष्टमुत्तरं कियदक्षरं तदोजस्वीति
विख्यातमर्जितं वेत्ति को वद ४ यत्स्पष्टं दीर्घवृत्तेन प्रष्टं भवति उत्तरं कियदक्षरं स्तोकाक्षरं भवति
तत्स्पष्टं ओजस्वीति नाम कथितं को वेत्ति पंडिताऽऽर्जितं कथयंति ४ कामिन्यास्तनभारमंथरगा

तेर्लीलाचलचक्षुषः कंदर्पैकविलासनिलयवसतेः कीदृक्पुमान्वल्लभः हेलाकृष्टकृपाणपाटित
गजानीकात्कृतस्तेपव्रासायासविशुष्ककंठकुहराणि र्यांतिजीवार्थिनः ५ समरतः एवंभू
तायाः कामिन्याः कीदृक्पुमान्वल्लभोभवति समरतः समंरतंयस्यसः तथाचकोशे हरितीशारा
योर्गेवडवावृषयोस्तथा हस्तिनीहयोश्चैवमतंसमरतंत्रयंइति अंगुलादिप्रमाणो नसमान
लिंगः अथैरुपरिणाहाभ्यांयस्तव वृद्धांगुलैः गुह्येशशो वृषोऽश्वोना हरिणयः श्चभिकाः स्त्रियः
कीदृश्याः कामिन्यास्तनभारेणामंथरामंदागतिर्यस्याः पुनः कीदृश्याः लीलयाचलंतीचपलेच
क्षुषीनेत्रेयस्याः सातस्याः पुनः कीदृश्याः कंदर्पेणैकोमुख्योयोविलासस्तस्यनिलयंवसतिः स्थिति
र्यस्याःसातस्याः हेलयाक्राकृष्टोयिकाषीकृतोयः कृपाणः खड्गस्तेनपाटितोद्विधाकृतोगजानीको
हस्तिसमूहोयत्रतस्मात् कुतः कोयंः कस्मात्तेअरयः शत्रवोनिर्यांतिगच्छंतिपलायंते समरतः
संग्रामात् अथ पलायनेकारणमाह कथंभूता अरयः त्रासाद्भयादायासः खेदस्तेनविशुष्कंकं
ठकुहरंगलरंध्रंयेषांते पुनःकथंभूताः जीवार्थिनः प्राणरक्षणपराः ५ दैत्यारादिरसौवरा

हरवपुषाकामुद्धृतहारांबुधेः कारूपंविनिहंतिकोमधुवधूवैधव्यचंद्रोदयः स्वच्छंदंनवशाल्ल
कीकवलनैःपंपासरोमज्जनैः केविंध्याद्रिवनेवसंत्यभिमतक्रीडाभिरामस्थिताः ६ कुंजराः
ओजस्विजातिः असौदैत्यारातिर्भगवान्वराहवपुषाभूकरशरीरेणांबुधेः समुद्रात्कामुद्धृतहारो
हृतवान् कुंपृथ्वीं कारूपंविनिहंतिजराहृद्रावस्था असुरवधूवैधव्यदीक्षागुरुकः असुरा
णांदैत्यानांवधः स्त्रियस्तासांवैधव्यदीक्षावैधव्यकरणांतत्रगुरुरुपदेष्टाकः अः श्रीहरिः स्वछं
दंयथेच्छंनवशाल्लकीनांकवलनैःभक्षणैः पंपानाम्निसरसिमज्जनैराप्लवनैःअभिमतक्रीडाभि
रामस्थिताः केविंध्याद्रिवनेनिवसंतिकुंजराः हस्तिनः ओजस्विजातिः ६ उपमादिरलं
कारोबहुधापरिकीर्तितः यत्नेनकथ्यतेसार्द्धंसालंकारंतदुच्यते ७ उपमादिरलंकारोब
हुधाऽनेकधापरिकीर्तितउक्तस्तेनालंकारेणसार्द्धंयत्कथ्यतेतत्सालंकारमुच्यते ७ कत्सा
रावाक्षत्वमिवकिंपदमत्रकोतसद्रूपतेस्त्वमिवकःपरितोषकारी कस्सर्वदाद्विष
पतिस्त्वमिवाऽतिमात्रंभूत्वाभ्रियंतःकथयपालितसर्वभूतः ८ शंकरः काचित्त्रि

त्वमि

शि·मु·टी
१३
13

यंडते हे कांतात्र त्वमिव कल्याणवाक् शुभवाक् किं पदं किं सुखं सद्रूपतेः समीचीनस्परा
ज्ञः कस्तीव्रपरितोषकारी करः वलिः नृपग्राह्यो भागधेयो वलिर्हस्ताग्रवः कराद्युत्यमरः अ
तिमात्रमत्यर्थं भूत्याश्रितः आश्रितसर्वभूतः सर्वदा वृषपतिस्त्वमिव कः कथय शंकरः महेशा
भूतिर्भस्मनि संपदीत्यमरः शुक्लेमहे इविकेश्रेष्ठेमुह्यते वृषभे वृषउत्यमरः उपमाजातिः ८
काय सर्वस्य [illegible] तिमिरकुंजरवृंदसिंहिकासत्कवेः सुकृतिवारिधिचंद्रलेखा पार्थश्च वीरगिरि
दावकृताशनो भूत्कामालतीकुसुमदामहरस्य मूर्ध्नि ९ भागीरथी रूपकसालंकारजा
तिः तिमिरकुंजरवृंदसिंहिका तमोहस्तिसमूहकेशरिणीसूर्य्यस्यका भा दीप्तिः सुकृति शिव
वारिधिचंद्रलेखासत्कवेः का गीः वाणी कीदृक् पार्थोऽर्जुनो रिदावकृताशनो रिपुवनवह्नि १३
र्भूत रथी रथारूढउत्यर्थः रथिकोरथि नोरथी हरस्य शंभोर्मूर्ध्नि मस्तके मालती कुसु
मदाम मालतापुष्पमालाका भागीरथी गंगा सुमनामालतीजातिरित्यमरः सालंकार

जातिः ८ लघुवृत्तेनयत्स्वल्पप्रभूताक्षरमुत्तरं सकौतुकमितीदं तिततद्विदस्तदितंयथा १०
यल्लघुवृत्तेनस्वल्पंउत्तरंप्रभूताक्षरंवह्वक्षरंभवतितद्विदः केचनप्रश्नवेत्तारस्तदिदंसकौतुकमि
तीदंति यथेत्ययंपादपूरणे यथास्तितथावाहेतिवा १० केस्थिराः केप्रियास्त्रीणांको
प्रियोनक्तमाहूयनत्तसभ्रूः कीदृशीरम्यानदीकीदृग्घनागमे ११ अगाधवारिपूरजनित
रंगाः स्थिराः केनगाः पर्वताः स्त्रीणांप्रियाः केधवाभर्तारः धवप्रियःपतिभर्तेत्यमरः अप्रि
यःकः रिपुःशत्रुः नक्तंरात्रिमाहूय हेरजनि कीदृशीनत्तसभ्रूनर्तनभ्रूभिः सुंदरीततरं
गाः ततोविस्तृतोरंगोगीतवाद्यादिलक्षणोयस्यांसा घनागमेवर्षाकालेनदीकीदृग्भवति
अगाधवारिपूरजनिततरंगा अगाधोग्रतलस्पर्शोयोवारिपूरोजलप्रवाहस्तेनजनिता
स्तरंगायस्यांसातथोक्ता ११ काकृताविष्णुनाकीदृयोषितांकःप्रशस्यते असेव्यःकीदृशः
स्वामीकोनिहंतिनिशातमः १२ कुमुदवनबांधवोदयः सकौतुकजातिः विष्णुनाकाकृ

वि·मु·टी
१४

तांकुमुत पृथ्वीप्रीतिः कोऽर्थं मेऽद्भुतहर्षेस्तवान् योषितांनारीणां कः कीदृक्प्रशस्यते अवनपा
न्वयः पालको भर्ता। कीदृशाः स्वामी प्रसेऽभवति अदयः दयारहितः को निशातमो रात्रितिमिरं
हंति दूरीकरोति कुमुदवनबोधबोदयः चंद्रोदय इत्यर्थः सकौतुकजातिः १३ प्रश्नवर्णाश्रुते
स्तुल्यं यत्र स्यादुत्तरं समं प्रश्नोत्तरं मतं तज्ज्ञैस्तदाहुः श्रूयतां यथा १४ यत्रोत्तरं वरं श्रेष्ठे प्रश्नव
र्णाश्रुतेस्तुल्यं प्रश्नाक्षरध्वनेः समानं स्यात्तत् तज्ज्ञास्तत् प्रश्नोत्तरमाहुः यत्र प्रश्ने प्रश्नाक्षरसममुत्त
रं भवति तत्प्रश्ने प्रश्नोत्तरसमं कथ्यते १३ [illegible] कंदर्पे[illegible]मदजनकं प्राहुः काचघटी
विदिता छलमेह इत्यादि प्रश्नेषु तं यत्कुहितमुत्तरमाहुर्विविंस १५ कंदर्पं कंदर्पे तेजो मद
जनं प्राहुः कथयेति इहास्मि छलमानि मेलतमा काचघटीविदिता इत्यादि प्रश्नेयघुक्तमुत्तरं
तदाख्युत्तरितं हि किं छलाविविंसविचार्येत्यर्थः तत्रोत्तरं कंदर्पं मदनं काचघटी काचम
यी निर्मिता घटी १४ पथिकास्तिष्ठति कस्य विरहीना विकम्पास्ते तत् कुतरसः इत्यादिप्र

शिव
१४

श्नेयुक्तंयद्भूतंतदुत्तरमुत्तममनुरूपयाः १५ प्रश्नोत्तरजातिः हेउत्तमनुरूपाइत्यादिप्रश्नेयदुत्तरंयु
क्तंतद्भूतवदत पूर्यमित्यव्याहाराः उक्तंच कर्तृकर्मक्रियादीनांयदिस्थानंनलभ्यते अथास
रंतदाकुर्य्यान्मुख्यार्थप्रतिपत्तयेइति पथिमार्गेकोविरतोकथंपथ्यास्मान्नयातिष्ठति पथिकः अध्व
नीनोध्वगोध्वन्यःपांथपथिकइत्यपिइत्यमरः नाविनत्वतरक्षःकप्राप्तेतस्यास्तर्य्याःकूतारक्षायेन
सः उत्तरंनाविकः कूतोवारस्तुनाविकइत्यमरः प्रश्नोत्तरसमजातिः १५ यस्मिन्नुत्तरमुच्चार्य्यप्र
श्नस्तस्यैवपृच्छते प्रश्नप्रश्नंतदिच्छंतिप्रश्नोत्तरविदोयथा १६ उत्तरमुच्चार्य्यतस्यैवोत्तरस्यप्रश्नःपृ
च्छ्यतेप्रश्नोत्तरज्ञास्तत्प्रश्नप्रश्नमिच्छंति १६ लक्ष्मणोत्सुकंयत्रप्रश्नःस्यात्तत्रकीदृशाः श्रीघोद्विर
दद्वंदायचेलीकीदृशीहिता १७ कासारसहिता लै यथालक्ष्मणोतिसारसःपक्षिविशेषः तस्य
प्रियाकाहिता हंसस्ययोषिद्वरटासारस्यतुलक्ष्मणोतिअमरः श्रीघोद्विरदद्वंदायहस्तिसमूहाय
कीदृशीवनालिचेनपंक्तिर्हिता कासारसहिता सरःसमेतकासारःसरसीसरइत्यमरः १७ याद
यइतियत्रस्यादुत्तरमथतत्रकीदृशाःप्रश्नः कथयत्वरितंकेसुनौकायावाहनौयायाः १८ के

वि·मु·टी
९५
15

निपाताः चादयइतियस्त्रोतरंस्मात्तत्रप्रश्नः कीदृक्षोभवति केनिपाताः निपाताः केत्यरितंणीघ्रंकथ
यनौकायावाहनोपाया: केस्तु: केनिपाताः अरिद्याणाअरिवृंकेनिपातकइत्यमरः केनिपातः करुणा
इतिप्रसिद्धः एषप्रश्नजातिः १८ कथयामुकमित्यादिभंकायत्रोत्तरंभवेत् भग्नोत्तरं तदिच्छंतिका
कुमात्रेणागोपितं १९ कथयामुकमित्यादिनिर्देशनमुपलक्षणं एतत्सदृशंप्रश्नवाक्यंभंकाविभ
स्मयत्रोत्तरंभवेत्तद्भग्नोत्तरमिच्छंति कीदृक्भग्नोत्तरंकाकुमात्रेणागोपितं १९ भवतश्चातिस्व
च्छंकस्याभ्यंतरमगाधमतिशिशिरं काव्यामृतरससमग्नस्त्वमिवसदाकः कथयसरसः २०
भवतश्च[redacted]कस्याभ्यंतरमेतिस्वच्छमतिनिर्मलं अगाधमतलस्पर्शी अतिशिशिर
मतिशीतलं कस्यजलस्य कंसुखेचशिरोंबुनोरित्यमरः काव्यामृतरसेमग्नस्त्वमिवसदाकः के
थय सरसः रसिकइत्यर्थः २० वीरेसरूपविरिपूणांनियतंकाहृदयपथाधिनीभवति नभसि
प्रस्थितजलदेकाराजतिहंतवदतारा २१ भग्नोत्तरजातिः वीरेश्वरेसरूपविकुर्वरिपूणांहृद
यपथाधिनीकाभवति का कास्यादग्निशिखापिचेनिहेमः काकांतातारा हृदयगाभवतीतिपाठ

शिव
९५

कांतारम्या हृदयगा भाति योभते ग्रारात्वर्म्मप्रभेदिका हेवीरत्वदग्रस्थितजलदेन भसिग्रा काशेताए
निर्म्मलासती काराजति इतरंतारा नक्षत्रं भग्नो तरजाति: २१ यत्रद्वंद्व प्रश्नवाक्ये स्यादादिमध्यांत सं
स्थितं उत्तरंतत्रिधाप्रोक्तं आदिमध्यांत पूर्वकं २२ प्रश्नवाक्ये आदिमध्यांतसंस्थिते यत्रद्वंद्वं स्यात् तदु
त्तरमादिमध्यांतपूर्वकं ग्राद्युत्तरं मध्योत्तरमंत्योत्तरमितित्रिधा वोक्तं २२ भ्रमरहितः कीदृक्षोभ
वति तरां विकाशितः पद्म ज्योतिषिकः कीदृक्षः प्रायुषो भुविपूज्यते लोके: २३ तरामत्यंतं विका
शितः पद्म सदा कीदृक्षोभवति भ्रमरहितः भ्रमराणांहितोव लभः लोके: कीदृक्षो ज्योतिषि
को ज्योतिर्विद्याकुशलः प्रायोवहुत्वेन भुवि पूज्यते पक्षे भ्रमरहितः भ्रमो विपरीत ज्ञानं तेन रहि
तः २३ प्रभवः कोगंगायानगपतिरतिशुभगभंगधरः केसेव्यंते सेवकसार्थैरस्वर्थमर्थपरैः
२४ ग्राद्युत्तरजाति: अतिशुभगभंगधरो नगपतिर्हिमाचलो गंगाया: कोभवति प्रभवः जन्म
हेतुः अर्थपरैर्धनलुब्धैः सेवकसार्थैः भृत्यसंदोहैरत्यर्थं केसेव्यंते प्रभवः स्वामिनः अर्था दूपाः
ग्राद्युत्तरजाति: २४ अयमुदितो हिमरश्मिर्वनिता कीदृशा: शहृशा: नीलादिकोपलंभ:

वि॰मु॰टी॰
१६
16

स्फुरति प्रत्यक्षतः स्य २४ मध्योत्तरजातिः अयंहिमरश्मिश्चंद्रउदितःसन् वनितावदनस्यजनितमल
र्थानुरागयोविन्मुखस्य कीदृशो भवति सदृशः समानः कस्य प्रत्यक्षतो नीलादिकोपलंभो नीलपीता
दिवर्णोपलब्धिः स्फुरिति पक्षे सदृशः सदृशवर्तन इति सदृक्तस्य सदृशः सनेत्रस्येत्यर्थः गैरिक
मनःशिलादिर्धातुः प्रायेणावाकुलेन कृतउसंघते नगतः पर्वतात् यः पुरुषः स्थानान्नचलितस्वल्वि
ति निश्चये सकीदृक्षउक्तः नगतः नास्तिगतंगमनंयस्य सः नाकादित्वान्नञोऽनादेशाभावः म
ध्योत्तरजातिः २५ कस्मिन्वसंति वद मीनागणाविकल्पं किंवापदं वदति किंकुरुते विवस्वान्
विघुष्टतावलयवान् पथिकांगनानां मुद्देजको भवति कः खलुवारिवाहः २६ मीनगणाः
कस्मिन्वसंति वद वारिजले आपस्त्रीभूम्नि वार्वारिसलिलं कमलं जलमित्यमरः किं पदं वि
कल्पं वा उपमा यो वदति वा उपमायोविकल्पे वेत्यमरः विवस्वान्सूर्यः किंकुरुते अहः घस्रो
दिनाहनी वा तु क्लीबे दिवसवासरो इत्यमरः विघुष्टतायायोवलयो वेष्टनं स विद्यते यस्मिन्स शिव १६

कः पथिकांगनानांपाप्यस्त्रीरामुद्देजकः क्षोभकः कोभवति खलुनिश्चितं वारिवाहोमेघः २६
शद्वप्रभूगतइतिप्रचुराभिधायीकीदृग्भवेद्वदतयाद्वधिदोविविंत्स कीदृग्बृहस्पतिमतेविदिता
भियोगः प्रायःपुमान्भवतिनास्तिकवर्गमध्यः २७ अंत्सोन्नजातिः हेप्राद्वविदः विविंत्सवदत
प्रभूगतइतिशद्वःकीदृक्प्रचुराभिधायीस्यात् नास्तिकवर्गमध्यः नास्तिकवर्गोगकारोमध्ये
यस्यसः कखगघङेतिपंचवर्णात्मकोंःकवर्गः प्रभूगतइत्यत्रगकारापाये प्रभूतोबहुलवाचकः
र्णः प्रभूतंप्रचुरंप्राज्यमदभ्रंबहुलंबहुरित्यमरः बृहस्पतिमतेचार्वाकमतेविहिताभियोगःकृता
भ्यासःपुमान्प्रायःकीदृग्भवति पक्षेनास्तिकानांचर्वाकाणांवर्गेसमाजेमध्येंतर्वर्ती अंत्सोन्न
रजातिः २७ पदांतराभिसंबंधात्प्रश्नवाक्येपिसंस्थितं कथितापन्हुतंतत्स्याद्यत्रलक्ष्यतेयत्रनोत्तरं
२८ प्रश्नवाक्येसंस्थितमप्युत्तरंपदांतराभिसंबंधात् यत्रनलक्ष्यतेसाकथितापन्हुतिःस्यात् २८
पृथ्वीसंबोधनंकीदृक्कविनापरिकीर्तितं केनेदमाहितंविश्वंप्रायःकोनाप्यतेयशः २९ पृथ्वी
पृथ्वीसंबोधनंकविनाकीदृक्प्रकीर्तितमितिप्रश्नः कविनेदमेवोत्तरं हेकोपृथ्वी गोत्राकुःपृथिवी

वि॰मुरी ३७ 17

पृथ्वीत्यमरः केनेदं विश्वं मोहितं इनाकामेन इकार उच्यते काम इत्येकाक्षर्यां केन प्रायो यशोऽग्राप्य
ते पक्षे कविना पंडितेन श्रीरामनीथीज्ञः प्राज्ञः संख्यावान् पंडितः कविरित्यमरः २९ कस्य मेरौ
दुरधिगमः कमलेकः कथय विरचितावासः कैस्तुष्यति चामुंडा रिपवस्तेव दकुतो भ्रष्टाः ३० के
थितापकृतजातिः मेरौ निरूदके देशे कस्य दुरधिगमः कस्य दुःप्राप्तिः कस्य जलस्य कथय कमले
विरचितावासः कृतनिवासः कः को ब्रह्मा चामुंडा भगवती कैस्तुष्यति कैः शिरोभिः वदरिपव
स्ते त्वकुतो भ्रष्टाः कुतः पृथ्वीतः मा हृते वे वसिन्नं ध्रेपुंसिकः कं शिरोंबु नो रित्यमरः ३० यत्र
भंगस्य वैषम्यं विषमं तन्निगद्यते कृतनामो तराः प्रश्नाय यत्र तत्कृतनामकं ३१ यत्र भंगस्य व
या नात्रैषम्यं भवति तद्विषमं निगद्यते यत्र प्रश्ने कृतं स्थितं तन्नाम्ना संज्ञया कृतनामकमिति- शिव
३१ कीदृग्वनं स्यान्न भयाय पृष्टे यत्कुत्रारं तस्य च कीदृशास्य वाच्ये भवे दीक्षरा जातमेवं मुकं ७
चाधिशेते गविकोर्चनीयः ३२ श्रीहस्तमहिमः कीदृग्वनं भयाय न स्यात् अहिंस्रं नहिं

स्याघ्रानुकायत्रतत् अहिंस्रंव्याघ्रादिरहितं अहिंस्रंसकंटकवृक्षरहितं इतित्रयंमेयदुत्तरंतस्योत्तरस्य
वकीदृशास्यईक्षणजातंनेत्रोद्भवमंबुजलंवाचंभवेत् अहिमः नहिहिविद्यतेयत्रनदाहिंतस्माहिमः अ
हिस्त्रभिस्तुत्तरस्याहिवर्जितस्वरूपंनेत्रांबुवाच्यकंअस्त्रमितिभवतीत्यर्थः अस्तुनेत्रांबुरोदनंचास्त्रमश्रु
चेत्यमरः गविजलेकोर्चनीयः कंवाधिशेते कमधिष्ठायशयनंकरोति अहिंरोधं अः स्नुस्मः शीङ्‌धा
तोः सकर्मकत्वमुपसर्गबलात् ३२ प्रायःकार्य्येनियुज्यंतेनराःसर्वत्रकीदृशाः नाधेत्ययंभवेच्छ
ब्दोनोवाचीवदकीदृशाः ३३ सावधानाः ~~[illegible]~~ विषमजातिः कीदृशानराःसर्वत्रसर्वस्मिन्
कार्य्येप्रायोतिशयेननियुज्यंते सावधानाः अविकलेंद्रियाः नाधाइतिशब्दोनोवाचीकीदृशोभवेत्
पक्षेसो ओकारेणसहवर्ततइतिसो अधानाः अधयश्च अनाश्चअधानाः नधोधकारोविद्यतेयत्रा
सावधः नविद्यतेआकारोयत्रासावनाः तत्रवविसर्गमात्रमवशिष्यते नोरितिशब्दः सिद्धोभव
ति नाधाःसहोकारेणनाधोधकारलोपेन औ आकारलोपेन ओयोगेनोरितिसिद्धंतिविषम-

वि॰मु॰टी॰
१८
18

जातिः ३३ गतक्लेशायासा विमलमनसः कुत्रमुनयस्तपस्यंतिस्वस्थामुररिपुरिपोः काचदयिता
कविप्रेयः किंस्यान्नवलघुयुतैरष्टगुरुभिर्बुधाहीनांवल्यस्फुटघटितवंधंकथयत ३४ शिखरिणी
गतक्लेशायासागतदुःखखेदाविमलमनसोनिर्मलचित्ताः स्वस्थास्संतोमुनयः कुत्रतपस्यंति शि
खरिणिपर्वते मुररिपवोर्दैत्यात्तत्कोरिपुः श्रीकृष्णस्तस्यदयिताप्रियाकाईलक्ष्मीः लक्ष्मीरीकार
उच्यतेइत्येकाक्षरकोषे नवलघुयुतैरष्टगुरुभिर्वर्णैः स्फुटविषमवंधंप्रकटविषमरचनंकविप्रेयः
पंडितवद्भर्भंकिंवृत्तंपद्यंस्यात् हेबुधाःकथयत पक्षेशिखरिणी रसैरुद्रैश्छिन्नायमनस
भलागशिखरिखरिणीतिछंदोग्रंथे ३४ उरसिमुरभिदाकागाढमालिंगितासीत्सरसिजम
करंदानंदितामोदतेका गिरिसमलघुवर्णैर्यावाख्यातसंख्यैर्गुरुभिरपिहृतासाछंदसांहृत्ति
रम्या ३५ मालिनी वृत्तनामजातिः मुरभिदाश्रीकृष्णेनगाढंनितांतमुरसिवक्षस्थलेकाश्ना
लिंगिता मालक्ष्मीः सरसिजानांकमलानांमकरंदोरसस्तेननंदिताकामोदते आलिनि भ्र

शिव
१८

यदि गिरिसमसंख्यया पर्वततुल्या ये लघुवर्णास्तैर्णा वाः समुद्रास्ते राख्याता संख्या येषां तैर्गुरुभि
रपि तता विस्तृता अग्र्या श्रेष्ठा छंदसां दृब्धिः का मालिनी ननमययमुतेयं मालिनी भोगिलोकैरि
त्युक्तत्वात् ३५ एकमेवाक्षरं यत्र सुश्लिष्टत्वाद्द्विधा भवेत् सुश्लिष्टं तत्प्रभेदेन नामाख्यातं तदुच्य
ते ३६ सुश्लिष्टत्वान्मिलितत्वाद्यत्रैकमेवाक्षरं सुश्लिष्टं तत्प्रभेदेन द्विधा भवेद्भवेत् कोऽनुघांसितिपोः
सुश्लिष्टमिति संज्ञातदा तन्नामाख्यातं तदुच्यते ३६ समरशिरसि सैन्यं कीदृशं दुर्निवारं विगतघननि
शीथे कीदृशि व्योम्नि शोभा कमपि विधिवशेन प्राप्य योग्याभिमानं जगदखिलमनिष्टं दुर्ज
नः किं करोति ३७ अभिभवति समरशिरसि कीदृशं सैन्यं दुर्निवारं अभि न विद्यते भीर्यस्य
तत् निर्भयमित्यर्थः विगतो घनः सान्द्रो निशीथो यत्र तद्विगतघननिशीथं तस्मिन् व्योम्न्याकाशे
कीदृशे सति शोभा भवेत् भवति भानि नक्षत्राणि विद्यन्ते यत्र तत् भवत् तस्मिन् दुर्जनः क
मपि योग्याधिकारं विधिवशेन प्राप्य भाग्योदयेन लब्ध्वा अनीशं अनियंत्र सर्वं जगत् किं करोति

वि·मुदी
१९
19

पक्षे अभिभवति तिरस्करोति ३७ पदमनंतरवाचि किं मिथ्यते कपिपतिर्विजयीनन्नुकोहृशाः पर
गुणागदितुंगतमत्सराः कुरुथ किंसततंभुवि सज्जनाः ३८ अनुसरामः लट् किंपदमनंतरवा
चिइष्यते अनु पश्चात्सदृशयोरनुरित्यमरः कपिपतिर्हनुमान् सुग्रीवोवाननुकोदृशोविजयी
स्यात् सरामः रामचंद्रसहितः हेसज्जनाः परगुणानगदितुंगतमत्सराः यूयंभुवि किंकुरुथ पक्षे
अनुसरामः सर्वेषामनुसरणंकुर्मः लट् ३८ वदतिराममनुष्यजघन्यजो वसतिकुत्रसदाल
समानसः अपिचयाकसुतेनतिरस्कृतोरविसुतः किमसौविदधेत्वया ३९ अनुजगृहे मनु
ष्यरामस्यजघन्यजः लघुभ्राता लक्ष्मणोरामंवदति अलसमानसः पुरुषः सदाकुत्रवसति
उत्तरं अनुजगृहे हेजनुजगृहेवेश्मनि त्वयारामेणासौरविसुतः सुग्रीवः शक्रसुतेनवालिना
तिरस्कृतोपि किंविदधे किंचक्रे अनुजगृहे प्रसादमात्रंचक्रे ३९ भवतिगमनयोग्याकीदृ
शीभूरण्यानां किमतिमधुरमन्नं भोजनानेप्रदेयं प्रियतमवदनीचामंत्रणंकिंपदंस्यात्कु शिव
१९

त्कुमतिकृतविवादाश्चक्रिरेकिंसमर्थैः ५० समादधिरे लिट् भः कीदृशीरथ्यानांगमनयोग्याभव
ति समा । अविसमाः भोजनांते अतिमधुमस्तेकिंप्रदेयं दधि हेप्रियतमवद नीचामं त्रोकिंपदं
स्यात् रे समर्थैः कुमतिकृतविवाधीदाःकिंचक्रिरे पक्षे समादधिरे समाहिता: समाधानयुक्ताःहे
ताइत्यर्थः लिट् ५० वदतानुत्तमवचनंधनिरूढैरुच्चैःकीदृक्षः तवसुहृदोगुणार्थनिवहै:
रिपुनिवहंकिंचक्रुतीरः ५१ अवमंतारः अनुत्तमंवचनंवदत अवमं रेफयाम्यावमाधमाइ
त्यमरः कीदृक्षोधनिरूढैरुच्चैरेत् तारः तारोत्युच्चैस्त्वयपत्रिघुष्टत्यमरः तवसुहृदोमित्राणिगुणास
मूहैरिपुगणंकिंकर्तारः पक्षे अवमंतारः अवपूजकाः मनधातुरवज्ञायांवर्तते अवज्ञायुक्ता
न्कर्तारइत्यर्थः ५१ कीदृक्कोपंदुस्तरंस्यात्तितीर्षीः काप्यस्मिन्नवरूमास्मंअयस्व हृष्टाधूमं
दूरतोमानविज्ञाकिंकर्तास्मि प्रातरेवाश्रयासं ५२ अनुमातासे लुट् तितीर्षोस्तर्तुमिच्छतः
पुंसस्तोयंकीदृक्दुस्तरंस्यात् अनु नौकारहितं अस्मिन्संसारेकाप्यस्मामाताजननी स्वरूमा

मंत्रयस्व संबोधय हेऽग्ने से स्वरू हे मानविज्ञाग्ने हे दूरतो धूमं दृष्ट्वा आगतो वाऽग्ना यासे वह्निं किंक
तोऽस्मि पक्षे अनुमेतासे अनुप्रयोगवान्भविष्यसि लुट् वह्निमान पर्वतप्रदेशो धूमवत्वादितिये
यो धूमवान्सोसोऽग्निमानित्यनुमानं ४२ कामुकाः सुः कयानीचाः सर्वेः कस्मिन्प्रमोदते
अर्थिनः पापपुरापोह्कथिव्यवस्तूनिकिम् ४३ दास्यामहे कामुकाः कामिनः कयानी
चाः पतिताः सुः दास्या चेटिकया कस्मिन्सति लोकः प्रमोदते महे उत्सवे दातृन्वत्ति कश्चित्
पृथेपुराणोहे वर्वत्यर्थि नो याचकान्प्राप्तगादी न्प्राप्यवस्तूनि धनानि किंकरिष्यति पक्षे
दास्यामहे ४३ कोऽनुः खीमर्थकार्य्येषु किंम्रसार्थस्य वाचकम् योपत्रविरतो नित्संततः
किंसकरिष्यति ४४ प्रयास्यति लृट् सर्वकार्य्येषु कुः खीकः प्रयासी खेदवान् म्रयार्थ
स्य वाचकंकिम् प्रति प्रकर्षे लंघनेप्यतीत्यमरः योपत्र नित्यं विरतः प्रीतिरहितः सततः किं
करिष्यति प्रयास्यति ४५ विघंतइतिसमानार्थ्यः कुः शब्दः किमचिन्त्यतिमुद्राकं कथम
लृट्

पियदिकोपः स्यात्त्वं सुजनः किं करोतु वद ८५ संत्यजतु विघ्नंतदिति समानार्थः यावद्दः कोस्ति
सेति सज्ञायां वर्तमानत्वात् किंमुद्रांकं मुद्रान्वितमचिरयति नविलंवयति अजतु लाक्षारहितं
वस्तु कथमपि केनापि प्रकारेणापियदिकोपः क्रोधः स्यात्सुजनस्तं किं करोतु वद पक्षे संत्यजतु ८५
मेघास्ये भवति का सुभगा वगाहा हन्नं च संततिलकं किं यदक्षराणां भो भो कदर्य पुरुषा विषुव
द्दिने च विज्ञं वचः सुवकृता क्रियतां किमेतत् ८६ नदीयताम् लोट् मेघास्ये शरदि सुभगा
वगाहा का भवति नदी किं यदक्षराणां वसंततिलकं हन्नं इयत्तां इयत्परिमाणानामेव उक्तं वसं
ततिलके तभजाजगौगइति भो भो कदर्य पुरुषाः हे कृपणा नराः सुर्वन्तु यद्दत्तं तदेतद्वोयुष्माभिः
विषुवद्दिनेषु दानदिवसेषु किं क्रियतां पक्षे न दीयतां दानं न क्रियतामित्यर्थः लोट् ८६ को
मा यति मकरं देस्तनयं कमस्त जनक राजसुता कथय हतश्रीवलशासंपदं किमचीकर

विमु·टी
२१

स्त्वमपि ४७ अलीलवम् मकरंदैः पुष्परसैः कोमाद्यति हृष्यति अलीभ्रमरः मधुलिट्मधुपालि
नद्भ्रमरः जनकराजसुताकं तनयं पुत्रमसूताजीजनत् लवं कुपालवौप्रसिद्धौ हेद्दबीवलका
धुक कथय त्वमपिपक्षंशस्यं किमचीकरः पक्षेअलीलवं अलावयमिस्मर्थः हृक्षादीनांफलं
शस्यमित्यमरः ४७ पृच्छतिपुरुषः केस्मिमभवन्भुवि वज्रकृत्तपक्षतयः यहुभयदेशंजिगमि
षुरेकाकीवार्य्यतेसकथं ४८ मानवनगाः लुङ् पुरुषः पृच्छतिअस्यांभुविवज्रकृत्तपक्षतयो
वज्रछिन्नमूलाः केभवन् हेमानवहेनरनगाः पर्वताः स्त्रीपक्षतिः पक्षमूलमित्यमरः यहुभय
देशंजिगमिषुर्गंतुमिच्छुरेकाकीसहायरहितः कथंवार्य्यते निवार्य्यते पक्षेमानवनगाः नास्तव
नोरक्षकोद्वितीयोयस्यसोनवनस्तत्संबुद्धौ हेअनवन हेअरक्षकमागाः मागमः नेष्पदोलोपः
इतिवत् लुङ् ४८ किमकरवमहं हरिर्महीध्रंस्वभुजबलेनगवांहितंविधित्सुः प्रियतम
वदनेनपीयतेकः परिणतबिंबफलोपमः प्रियायाः ४९ अथरः गवांहितंचिकीर्षुर्हरिरहं

शिव
२१

स्वभुजबलेन महीध्रं पर्वतं किमकरवं कृञो रूपमुत्तमपुरुषैकवचने ऽतीते ऽधरः धृतवान्स्मय
भित्यर्थः धृञ्धारणे इत्यस्य धातो रूपं मध्यमपुरुषैकवचने ऽनद्यतने प्रियतमवदनेन भर्तृ
मुखेन प्रियाया स्त्रियः पारिजातबिंबफलोपमः पक्वबिंबफलतुल्यः कः पीयते ऽधरः ओष्ठः ४९
परिहरति भयात्तवाहितः कं कमथ कदापि न विंदतीह भीतः कथय किमकरोरिमां धरित्रीं
नृपतिगुणैर्नृपते वरस्त्वमेकः ५० समरं जयं लङ् तवाहितः शत्रुः भयात्कं परिहरति त्य
जति समरं युद्धं इह भीतः कं कदापि न विंदति न प्राप्नोति जयं हे नृपते वरः कथय एकस्त्वं नृ
पतिगुणैरिमां धरित्रीं भूमिं किमकरोः समरं जयं अन्वरं जयं अनुरक्तांस्ततयानासं लङ्
५० कीदृक्सेनाभयति रणे धुर्या वीरः कस्मै स्पृहयति लक्ष्मीमिच्छन् कासं बुद्धिर्भवति
भुवः संग्रामे किं कुर्वीध्वं सुभट जना आत्मानं ५१ पराजयेम हि रणे युद्धे कीदृक्से
ना दुर्वारा भवति पराङ्मुखा लक्ष्मीमिच्छन् वीरः भटः कस्मै स्पृहयति २ वांछति मा

वि॰मु॰टी॰ २२

जयेयुद्धाय स्त्रियांसंपत्समितिसाजिसमिधयुद्धइत्यमरः युवत्संबुद्धिःकाभवति माहि हेभू
मे हेसुभटजनाहेभूराः यूयंभ्रातृव्यानशत्रून्किंकुर्वीध्वं पक्षे पराजयेमहि परा
जितान्कुर्वीमहि ५१ केसारातेवेदगामनंकेनस्यात्कस्मिन्स्याद्विंननुभजतेखलेच्छः
केसर्वेषांशुभकरम्नुधीराःकिंकुर्यास्त्वंकुजनमशेषंलोकं ५२ विनोदयेयंलिङ्
वदकेसारातेःश्रीरूक्ष्मस्यगमनंकेनस्यात् विनापक्षिणा अर्थात्गरुडेन ग्रसखलेच्छाम
तायः कस्मिंसतित्विंलभतेननुनिश्चये उदयेभ्युदये धीराःविद्वांसःसर्वेषांशुभकरं
कम्ब्रुनुः अपःशुभावहोविधिरित्यमरः हेसुजन हेसज्जनत्वंदुःखिनंसकलंलोकंकिं शिव
लिङ्॰ कुर्याः पक्षेविनोदयेयं विनोदयुक्तंकुर्याम् ५३ वारोंद्रोभवेत्कोहृत्कथीतयेभ्रं २२
गसंगतेः ययखसेतदास्मेकिमकरिष्यमहंवनं ५४ समयास्यः वारोंद्रोगजेंद्रो

१६

मुक्तं

भृंगसंहतेः भ्रमरसमूहस्य प्रीतये कीदृग्भवेत् समदास्यः समदसंयुक्तमुखः यद्यहं स्य प्राप्य प्रा
प्तिमानभविष्यं तदास्मै द्विजाय धनमहं किमकरिष्यं पक्षे समदास्यः अतरिष्यः ५४ काले देशे
यथायुक्तमन्नं नरः कुर्वन्नुपैति कां भुक्तवन्नावलिप्सेतां किमन्नमकरिष्यताम् ५५ अहास्यतां
लृङ्. काले अवसरे देशे स्थाने यथायुक्तं कुर्वन् यद्युक्तं तदेवाचरन्नरः कामुपैति प्राप्नोति अ
हास्यतां अनुपहास्यतां दलं भुक्तवन्तौ हुतभोजनौ यद्येवदन्नमलिप्सेतां प्राप्स्येतां तदा किमक
रिष्यतां अलक्ष्यतां लृङ् नामाख्यातजातिः ५५ ज्ञेयं तर्कदृशा तार्क्ष्यं सौत्रं सूत्रोत्तरैस्त
था शाब्दीयं शब्दसंज्ञाभिः शास्त्रजं शास्त्रभाषया ५६ तर्कदृशा तार्क्ष्यं तर्कजातमुत्तरं ज्ञे
यं वेदितव्यं सूत्रोत्तरैस्तथा सौत्रं सूत्रभवमुत्तरं शब्दसंज्ञाभिर्व्याकरणसंज्ञाभिः शाब्दी
यं शास्त्रसंज्ञया शास्त्रजं वेद्यं ५६ [illegible] हिमानी स्थगितो स्याता कीदृशो

वि॰टी शशिभास्करौ कः षड्भ्यः कः प्रमाणेभ्यो न प्रभाकरसंमतः ५ अभावः शशिभास्करौ चंद्रसू
२३ र्यौ हिमानीस्यात्ते हिमतो हिमसमूहतोच्छादितौ संतौ कीदृशौ स्यातां अप्रभौ भारहितौ षड्भ्यः कः
23 अः कृतः प्रमाणेभ्यः प्रत्यक्षादिभ्योन्यः कः प्रभाकरसंमतो न भवति पक्षे अभावः प्रभाकरा
त्प्रत्यक्षानुमानागमोपमानार्थापत्तिरूपं पंचप्रमाणवादिनः षष्ठोभावः प्रभाकरसं
मतो न भवति प्रभाकराणां पृथिव्यादिव्यतिरिक्तोभावो नास्तीत्यर्थः ५ केप्रवीणाः कुतो हीनं
जीर्णं वासो मुमोच कः निराकरिष्यथो बाह्यं योगाचाराश्च कीदृशाः ५८ विज्ञानवादिनः
तार्किज्ञातिः केप्रवीणाश्चतुरा विज्ञाः कुतो हीनं वासो जीर्णं मुच्यते नवात् नूतनात् अंशुमा शिव
न् किरणमाली कः सूनः सूर्यः बाह्यं घटपटादिरूपं निराकरिष्यथो योगाचाराः प्रत्यवादिन २३
श्च कीदृशाः स्युः पक्षे विज्ञानवादिनः विज्ञानव्यतिरिक्तप्रपंचानंगीकारवादिन इत्यर्थः तार्कि

जातिः ५८ कोनजैयतिजगदशेषंकथयतविभ्रमंरांवभूवकिंविष्णुः नीचःकुत्रसगर्वःपाणिनिस्
त्रेचकीदृक्सम् ५९ यमोगंधने अशेषंसर्वंजगन्नयतिकः कथयत यमःकृतांतः विष्णुकंविभ
रांवभूवधारयामास अगंपर्वतंगोवर्द्धनाख्यं कुत्रकस्मिन्सतिनीचःसगर्वोभवति धनेद्रव्ये पाणि
निसूत्रेचपुनःकीदृशंसमासात् ५९ किंसमाद्विशेष्यनिष्ठंकासंख्यावदतपूरणीभवति नीचःकेन
सगर्वःसूत्रंचाद्रस्यकीदृक्षं ६० विशेषणमेकार्थेन सोत्रजातिः विशेष्यनिष्ठंकिंसमात् वि
शेषणं व्यवच्छेदकं इतरेभ्यःसमाश्रयंयावत् बहुतएकस्येतिशेषः पूरणीकासंख्याभवति एका
केननीचःसगर्वोभवति अर्थेनद्रव्येण चंद्रस्याचार्यस्यसूत्रंकीदृक्षं विशेषणमेकार्थेन एकार्थे
नविशेषणेनविशेष्यतेइत्यर्थः सोत्रजातिः ६० नश्लाघ्यतेखलःकस्मैसुपिन्नंतंकिमुच्यते ला
देशानांनवानांचतिङंतंकिंनामकथ्यतां ६१ परस्मैपदं खलोदुर्जनःकस्मैनश्लाघते नप्रशंसते
परस्मैअन्यस्मै सुपिन्नंतसाधंतंकिमुच्यते पदं नवानांतिङंलादेशानांस्थानेक्रियमाणानांनाम

चि·मु·टी
२४

यद
नामकिंकथ्यते पक्षे परस्मैपदं ६१ किमव्ययतयाख्यातं कस्य लोपो विधीयते ब्रह्मण्याद्यविदोऽत्रा
त्यासमाहारः किमुच्यते ६२ स्वरितः शाद्वीयजातिः अव्ययतया किमाख्यातं कथितं स्वः स्वरितस्व
यस्वर्गवाचि लोपः कस्य विधीयते क्रियते इतः इत्संज्ञकस्य यस्येत्संज्ञातस्य लोपः हे शब्दविदः हे वैया
करणाः वात्याकृ तवदत समाहारउदात्तानुदात्तयोर्मिथः संयोगः कउच्यते पक्षे स्वरितः समवृत्तास्व
रितइत्युक्तत्वात् शाद्वीयजातिः ६२ मेघास्ये भवति कः समदः सुभगांच किंकमथरन्न भुभि
त् कटुतैलभिश्रितगुडो नियतं विनिहंति कं त्रिगुणासप्तदिनैः ६३ श्वासरोगम् मेघास्ये
शरादिसमदः कोभवति श्वा कुक्कुरः शुनकोऽमथकः श्वासादिसमरः सुगंधि किं सरः कासारः सु
रभिभिद्धि सुगवार्थं कमथरत् पिपिने किंवभार अगं पर्वतं कटुतैलंगुडेन मिश्रं युक्तं सद्वत्सपेन शिव
वत्रिगुणासप्तदिनैरेकविंशोरहोभिः किंवानिहंति वद पक्षे श्वासरोगं ६३ कीदृक्प्रातर्दीप २४
वर्तेः पिपासास्यात् सुपृः पृच्छस्याभजंतेऽमृगाः किम् देवामासे किंगते त्रायशोसौ लोकः कुर्यान्नो

विवाहे विविक्तः ६७ विभाकरभवनं भास्वज्जातिः षष्ठेदिने दीपवर्तेः शिखा कीदृक् स्मात् वि
भाभा रहिता उष्णः प्रच्छति मृगाः हरिणाः किं मां भजंते सेवंते हे करभ हे मतंग विभाकरस्य सूर्यस्य भ
वनं गृहं सिंहराशिरित्यर्थः सिंहस्याधिपतिः सूर्य इत्युक्तत्वात् सिंहस्थे जीवे ज्योतिःशास्त्रे विवाहकरणे
दूषणमुक्तं सिंहस्थिते देवगुरौ च कन्या विवाहिता पंच करोति भर्तॄन् दूनिकरणात् भास्वज्जातिः ६७
वर्ण एवोत्तरं यत्र तद्वर्णोत्तरमुच्यते वाक्यं यत्रोत्तरं तद्वाक्योत्तरमिति स्मृतम् ६५ यत्र वर्णमेवाक्ष
रमेवोत्तरं स्यात् तद्वर्णोत्तरमुच्यते यत्र वाक्यं पदसंदर्भं उत्तरं तद्वाक्योत्तरमिति स्मृतं ६५ कोशब्दभुवि
विख्यातो लोके वदति किं पदं को भीष्टो दरिद्रस्य के सेव्यंते च भिक्षुभिः ६६ वीहाराः अद्रेः सर्वस्य श
ब्दको विख्यातो वीपक्षिणो अर्थान्मयूरगरुडौ कोशब्दभुवि विख्यातो वियति पाठे भुवि भूमौ कोशब्द
विख्यातो वी इस्वइस्ववी ह्रस्वरावित्यर्थः किं पदं लोके वदति हा हा विषादशुकार्तिछित्यमरः ही
सवधारतो दरिद्रस्य कोभीष्टः प्रियः राद्रव्यं बुभुक्षुभिः क्षुधितैः के सेव्यंते वीहाराः भास्या वीहा

वि॰मु॰टी
२५
२५

रा देवालयाया ६६ किंनुवंतिपयोवाहाः कीदृशीहरिवल्लभा पूजायांकिंपदंकोग्निः कःकंसेन
हतोरिपुः ६७ कंसासुरः वर्णाग्रजातिः पयोवाहाः मेघाः किंनुवंति कंजलं हरिवल्लभालक्ष्मीकीदृ
शी साकंसाः कंसमेनेनसहवर्ततइतिसासकंसेतत्पर्थः पूजायांकिंपदमस्ति मु स्वतीपूजने अग्निःकः
रः रक्षकामोनलेवज्रोाःशब्दोधिग्नकीर्तितइत्येकाक्षरकोशे कंसेनवासुदेवेनकोरिपुर्हतःपक्षे
कंसासुरःकंसासुरनामादैत्यः वर्णाग्रजातिः ६७ दधोहरिः किंनु चिकीर्षत्यपद्मसकः किं
कुरुतेसशोकः श्लोकंविधायापिकिमितुदारंकविर्नतोषंसमुपैतिभूयः ६८ अगमंकरोदि कम
ति हरिर्भगवान्कंदधौ अगंपर्वतं कीदृगभ्रंशुचिश्वेतंभवति अकंनिर्जलं अभ्रंमेघोवारि
वाहइत्यमरः अकः कबंधोदुःखीवापद्मसशोकः किंकुरुते अकमस्तकरहितदुःखिन्याशोधि
ति उदारःकविः श्लोकंविधायापिकृत्वापिभूयःपुनस्तोषंसंतोषंनसमुपैतिनसमुपैतिनप्राप्नोति

किमिति पक्षे अगामकमकरोदिति अगामकमयाचकमकरोदिति ९७ लक्ष्मीधरः पृच्छति की
दृशः स्यान्नृपः सपत्नैरपि दुर्निवारः अकारि किं ब्रूहि नरेण सम्यक् पितृत्वमारोपयितुं स्वकीयं ९८ स
मजनितनयः वाक्योत्तरजातिः लक्ष्मीधरः श्रीहर्षं पृच्छति किं ब्रूहि नरेण सम्यक् पितृत्वमारोपयितुं
स्वकीयं कीदृशो नृपः सपत्नैः शत्रुभिरपि दुर्निवारः स्यात् समजनितनयः मया लक्ष्म्या सह वर्तत इति स
मस्तं संबुद्धौ हे समजनि तत्तु माद्दितो नयो नीतिर्येन सः नरेण सम्यक् स्वकीयं पितृत्वमारोपयितुमाकारयि
तुं किमकारि समजनितनयः तथैव तनयः पुत्रः समजनि उत्पादि पुत्र उत्पादित इत्यर्थः ९९ वाक्योत्तरजा
तिः ॥ ॥ इति धर्मदासकृते विदग्धमुखमंडने द्वितीयः परिच्छेदः ॥ २ ॥ श्लोकस्यैवोत्तरं यत्र
श्लोकोत्तरं तदुच्यते खंडोत्तरं भवेदर्द्धश्लोकात्पादात्तदुत्तरं १ यत्र श्लोकस्यैवोत्तरं भवति श्लोकोत्तरं तदुच्य
ते यत्रार्द्धश्लोकादुत्तरं तत्खंडोत्तरं पादात्पादोत्तरमिति श्लोकस्य चतुर्थांशः पादः २ कं देवं केचिद्यं ति
ष्ठत्यरुचिर्निशि किं कीदृशी दुःखिनी स्त्री कीदृक् चक्रं सदा क्षितिकचतकविजयः [illegible] कीदृशा एव कामा
तुः प्रेतयोग्यां कथयस्तु तिनः कीदृशास्तु पुमांसः कं धत्ते [illegible] गगनतलमलं प्रेक्षणीयं जनानां १

स्रक्षः कीदृक् चकास्ति स्फुटनवकुसुमामोदमासाद्यकाले किं मुंचंसेवुवाहा भवदीनिवहे संज्वरः किंभ
वि॰टी॰ २६
वश्च किं नेत्रप्राहृतिः स्यादतिशयलघवः केचकोग्रीष्मिभेदः प्रायेणाप्राट्येशषाः प्रियतमदिवसाः कीदृशाः
कीदृशाः सुः ३ अंजनाभमहावारिवाहौघनिचितांबराः कदंबकेंदलीकंदराजः पक्ष्मलवायवः ४
26
कं देवं केर्चयंति अंविष्णुं जनाः लोकाः निशिरात्रौ स्फुटिकिं भं नक्षत्रं नक्षत्रमृक्षंभं तारास्तु इत्यमरः कुःखि
नी ह्री कीदृशी अहावा हावोविलासादिस्तद्दृहिता चक्रं पाकरपदं कीदृगस्ति श्रीः अराणि विधंते यत्र तत्
तवविजयः चक्र वाहौ भुजे प्रावृषोवर्षाकालस्यागमाकाले कीदृशं घनि घना मेघा विधंते यत्र तत् प्रेन
योग्यं कामाहुः चित्तं कथयसुकृतिनः पुराणात्मानः आयणः कीदृशास्तु वराः श्रेष्ठाः जनानामलमत्यर्थं
प्रेक्षणीयं गगनतलं कं धत्ते कदंजलदं चपुनः कं धत्ते कवके बकपक्षिणां स्रक्षः कीदृक् चकास्ति मोभके
दलीपत्रवान् स्फुटानिविकसितानिनवानिकुसुमानितेषामामोदः सौरभ्यं यत्र तं कालमासाद्य प्राप्यां शिव २६
वुवाहा मेघाः किं मुंचंति कं जलं भवदीनिवहे त्वच्छत्रुसमूहे संज्वरः संतापः किं भवः कस्माज्जातः
दराजः भयोद्भवः दरोस्त्रियां भयेस्वभ्रेत्यमरः नेत्रप्राहृतिः किं पक्ष्म अक्षिलोमे मर्थः पक्ष्मनेत्रकंदे

ध्वनीत्यमरः अतिशयलघवश्के लवाः अणवः श्रीहिमेदःकोत्सियवः कश्चित्कांतंवक्ति हेप्रियतमप्रायेणा
तिशयेनग्राह्यैरण्याः वर्षाकालीनाः दिवसाः कीदृशाः कीदृशास्सुः पक्षे अंजनवत्कज्जलवदाभादीप्तिर्येषां
तेअंजनाभाश्चतेमहावारिवाहाश्चयेषामोघः समूहस्तेननिचितंव्याप्तं अंबरंगगनंयेषुतथोक्ताइत्येवमुत्त
रं अपरं कदंबवृक्षाणांकंदलांकुरास्तासांकंदोमूलविशेषस्तस्यरजांसिपरागास्तैःपक्ष्मलाः मत्वर्थीयि
लः सकिंजल्काःवायवोयेषुतथोक्ताः पक्ष्माक्षिलोम्नि किंजल्के तन्त्वाद्यंशेप्यणीयसीत्यमरः यद्वा कदंबोवृक्ष
विशेषः कदलीकदलीकन्दलजाताकंदरीतिप्रसिद्धातयोःकंदमूलंतस्यरजस्सारेणुनापक्ष्मलाःसंयुक्ताः
वायवोयेषुते २ ३ ४ कुर्य्यादुद्वेगवंतंकमपिनिशिचरः कीदृशंकास्तिवक्रैवक्त्रान्निघः कयास्यात्सी
यदिनियतंमंदसंबोधनंकिं वर्णापांतंकिमूचुः किममुरारिपुणानंदगोपालयेस्तंकः आलेयाद्रिपुत्रीकुच
कलशालुठत्पाणिरीशांकमौलिः ५ कीदृक्ककस्येहबंधुःसुहृतमपहरेत्प्रेयसीकालयांतेकीदृक्कस्मिन्
केषु भीतिंविधत्तेधनुरवनिरहंकंचिदामंत्रयस्व दैत्यःकंसद्विषाकः कथयविनिहतोगरुडःकःप्रतीतः
कीदृक्कीदृग्वसंतःप्रियतमभवतःप्रीतयेनित्यमस्तु ६ कोकिलालापवाचालसहकारमनोहरः

२७

अशोकस्तवकालीनमत्तालिमधुरस्वरः ७ श्लोकोन्नरजातिः कीदृशां सरोनिशिकमपि प्राणिमात्रं उद्वेग
वंतं सोपद्रवं कुर्य्यात् कोकि कोकाविघंतेयत्रतत् कोकश्चक्रश्चक्रवाकोरथांगाह्वयनामकेत्यमरः वक्रेका
स्तिलालामुखवाष्पः वक्रास्ये वदने लाननं लपनं मुखमित्यमरः स्यशिकास्यंदिनीलालाइत्यमरः परिषदि
सभायां नियतं निश्चितं वक्राकयानिंद्यः स्यात् अपवा वाविरुद्धवचनेन मंदसंवोधनं किं हे अलस मूढास्मा
पडुनिर्भाग्यामेदासुरित्यमरः वोणिपांतं कमस्तुः [illegible] हकारं असुरीपुणाश्रीकृष्णेन नंदगोपालयेनंदगोपगृ
हेकिमस्ति किं प्रक्षिप्तं अन्तःशाकटं प्रालेयाद्रेर्हिमाचलस्यपुत्री पार्वती तस्याः कुचकलशयोर्लुठनस्खलन्म्या
तीर्थ्यस्यसः एणांकश्चंद्रो मौलौ मस्तके यस्य सः एवंभूतः हरः महेशः हरजगति कस्य वंधुः कीदृक् अशोकः शो
करहितः स्तवभवतदुत्सर्यः काप्रेयसी सुहृतंलयांते अपहरेत् काली पार्वती मुस्कतमसस्य सास्त्रेयसी कायु शिव
गांते इत्यपिपाठः कीदृग्धनुश्चापो भीतिं भयं विधत्ते नमतः सर्व्वं कंविदवनिरुहं वृक्षमामंत्रयस्व हेताल २७
लि हेखर्जूर खर्जूरः केतकी ताली खर्जूरीच तृणद्रुमेत्यमरः कंसद्विषा कृष्णेन कोदेसोविनिहतः कथय
मधुः गरुडः कः प्रतीतः ख्यातः अस्वरः स्वररहितः हे प्रियतम [illegible] कीदृक् वसंतः भवतः प्रीतये निसमस्ति

पक्षे कोकिलानामालापास्तैर्वाचालाः सशब्दायेसहकाराआम्रवृक्षास्तैर्मनोहरैः आम्रश्चूतोरसालासौस
हकारोतिसौरभेत्यमरः पुनः अशोकानांस्तवकागुच्छास्तेष्वालीनायेमत्तालयोमत्तभ्रमरास्तेषांमधुराःस्वराय
स्मिन्सः श्लोकोन्तरजातिः ५ ६ ७ कावक्रेहरिरााधनेनृपणाधीः कीदृग्भुजंगोस्तिकिंकीदृक्कुंभसमुद्भ
वस्यजठरंकीदृक्त्रियासुर्वधूः श्लोकः कीदृगभीप्सितः सुहृतिनोकीदृक्ननभोनिर्मलंक्षोणीमारूपसर्वगंकि
मुदितंरात्रौसरःकीदृशं ८ कुमुदवनपरागारंजितांभोविहितगमागमकोकमुग्धरेखं वधूः पृच्छति
किंमुरारिमायनेकाहंतिरूपंन्द्रयांकीदृग्वीरजनध्वकोतिगहनः संबोधयावंचितं काधात्रीजगतोबृहस्पति
वधूकीदृक्कविः काहतः कोर्थंकिंभवतासतंरिपुकुलंकीदृक्सरोवासरे ९ विकचवारिजवाजिसमु
द्भवोच्छलितभूरिपरागविराजितं खंडोन्तरजातिः कावक्रेइति हरिराकावक्रेकुमुतरप्रीतिः धनेनृ
पणाधीः कीदृक् अवनपरारक्षणापरा भुजंगेसर्पे किमस्ति गरंविषं कुंभसमुद्भवस्यागस्त्येर्जठरंकीदृक् जि
तांभः जितंग्रोषितमंभोजलंयेनतत् जिजासुर्जिगमिषुर्वधूः कीदृक् विहितागमासतगमना सुहृ

वि०मु०टी
२८

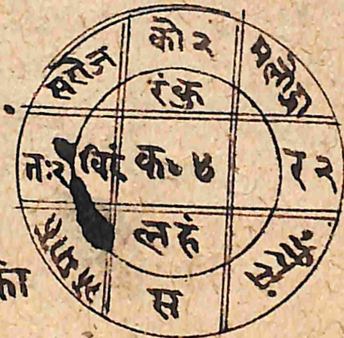
तिनां कीदृक् श्लोको भीप्सितः प्रियः गमकः अर्थस्य वाचकः नभः कीदृक् निर्म्मलं अकमुक् कंजलं मुंच
तीति कमुचो मेघास्तैर्न विद्यंते यत्र तत् क्षोरणीमण्डप धरे हे धीश्रि सर्वंगं किमुदितं खं नभः रात्रौ सरः कीदृ
शं पक्षे कुमुदवनस्य परागास्तैरंजितं यदंभस्तस्मिन्विहितगमागमा ये षिद्वियोगात्स्मृतगतागता ये कोकास्ते
षां मुग्धा मनोहरा रवा रात्रीयत्र तत्तयोक्तं ॥ २८ ॥ मुकुंदः पृच्छति मुरारिशयनं किं हे विकच वारि जलशायित्वा
त् कचः केशः केश शिरोरुहः इत्यमरः नृणां मनुष्याणां रूपं कां हंति जरा वृद्धावस्था वीरजनः कीदृक् स्मात्
आजिसमुत् आजौ संग्रामे समुत्सहते अतिगहनः कः भवः संसारः अवेवितं संबोधय अच्छलित ज
गतः धात्री का भूः भूमिः कीदृग्वधूः हहसति मैथुनं वांछति इपरा कामपरा कविः क आदृतः गवि
वाणां अर्थः राजंस्त्वं भवता त्वया रिपुकुलं किं हतं जितं धाम्यया वायुसमूहेन सरः कीदृक् पक्षे वि
कचा विकसिता या वारिजराजिः सरोजपंक्तिस्तस्याः समुद्भवो जन्म यस्य तथोक्तो यउच्छलितइतस्ततश्च
लितो भूमिपरागः प्रचुररेणुस्तेन विराजितं शोभितं खं डोकरजातिः ॥ २९ ॥ बिभर्ति वदनेन किं कहरः
सत्वपीडाकरं कुलं भवति कीदृशं गलितयौवनं योषितां बभार हरिरंबुधेरुपरि कां च केन सुतो

धिव
२८

हृतः कथय कस्त्वया नगपतेर्भयं कीदृशात् २० विषमपादनिकुंजगताहितः इह को वदनेन मु
खेन सत्वपीडाकरं प्राणिदुःखकरं किं बिभर्ति विषमपात् अपात् सर्पो विषं योषितां कुलं गलितयौवनं
सत् कीदृक् अनिः इह कामो न विद्यते यत्र तत् अरिः कामं बुधे रूपाभिभार कुंभुवं च पुनः केन हृतः जग
ताल्लोकेन त्वया को हृतः कथय अहितः शत्रुः कीदृशान्नगपतेर्भयम् पक्षे विषमा ये पादाग्रं तत्पर्व
तास्तेषु ये निकुंजाः लतादि पिहितोदराः प्रदेशाः तेषु गताः प्राप्ताः अहयः सर्पा यस्य सः विषमपादनिकुं
जगताहितस्तस्मात् सार्वविभक्तिकमिदम् २० हरिर्वहति कां तव अस्ति रिपुका गता कं च काकमर्च
यति रोगवान् वनपतीपुरी कीदृशी हरिः कमधरद्बलिप्रभृतयो धरां किं अधुः कयास दसि कस्त्वया बु
धजितो बुधैः कीदृशः २१ कुंभीरमीनमकरागमदुर्गवारिः पादोत्तरजातिः हरिः कां वहति
कुं पृथ्वीं तव अरिपुका अस्ति भीः भयं का अंगता अर्थ ई श्रीः ई लक्ष्मीः रोगवान् कमर्चयति इनं सूर्यम्
तथा चोक्तं ईश्वरात् ज्ञानमन्विच्छेन्मोक्षमिच्छेज्जनार्दनात् आरोग्यं भास्करादिच्छेद्धनमिच्छे

विपु.टी.
२९

कुताशनात् कीदृशीपुरीधनवती अकरा कररहिता हरिःकमधरत् अगं बलिप्रभृतयोराजा
नोधरांदधौ किंमधुच्छकः अस्तुःअतीर्मुःदत्तवंतङ्कमर्थः सदसिसभायांकयाकेजिताःगवावारापाऽ
रिविपक्षः अंबुधिःसमुद्रःकीदृशोभवति पक्षे कुंभीरोनक्रःमीनोमत्स्यः मकरोमगरस्तेषामागमेन
दुर्गममगम्यंवारिजलंयस्मिन्सःपादोनरजातिः ११ वर्णैर्व्यस्तैराशिपादाभ्यांनेमिपादद्वयेनच
लिखित्वाद्भिरगावर्तेःचक्रप्रश्नमवेहिमे १२ चत्वारिअराशिकंटकानि
लिखित्वामेममचक्रप्रश्नमवेहिजानीहि चक्रंरथांथनेमिःसीमरः १२
कंचोरस्यछिन्नंक्षितिपतिरनघःकिंपदंवक्तिकुत्संक्षोरासंवोधनंकिं
वदतिकमलभूःकाचविश्वंविभर्ति चक्रांगामंत्रशार्किं कथममपिसुजनः
किंनकुर्यादनर्थंकीदृग्भोक्तुःपुरस्मात्स्यसिवदकुतोमीनपंक्तिर्बिभेति १३
किंस्वछंशारदंस्याद्वदतितृषार्तःकोंशुमालीपवित्रःकोस्मिन्किंजीवनंका

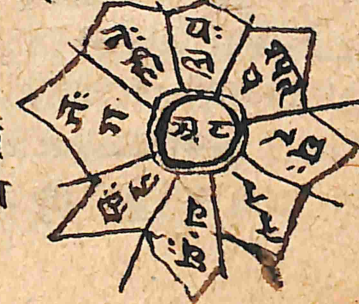
शिव
२९

विरचयति कविर्यत्रिसंबोधनं किं नाकौकसां तिस्त्रियः कं तनुरसुरारिपोः कीदृशी काश्वमूकः सम्यक्
प्रीतिं तडागः प्रियतमतनुते कीदृशः कीदृशास्ते २४ करंकुकोककुररकलहंसकरंबितः सरोजकोम
लोद्गारनीरसंसक्तमारुतः २५ चक्रबन्धजातिः कं चौरस्पृशति किं स्वच्छतिमिकरकौमिति एतस्य श्लो
कस्य पूर्वार्द्धेन वत्सार्थ्यराशिर्भवति उत्तरार्द्धेन नेमिर्भवति अनघो निःपापः क्षितीशो राजा चौरस्य कं
छिनत्ति करं हस्तं किं पदं कुत्से वदति कु पादकुत्से कदर्थे कुइत्यमरः क्षोणीसंबोधनं किं को हेपृथ्वि
कमलभूर्ब्रह्मा वदति का विश्वं बिभर्ति हे क हे ब्रह्मन् कुः पृथ्वी चक्रांगामेत्रणां किं स्यात् हे अर हे कं
टक सुजनः कथमपि किं कार्यं न कुर्यात् कलहं विवादं भो कुन्नृपतेः पुरं नगरं कीदृक् स्यात् सकरं
कारसहितं वद मीनपंक्तिः पयसि जले कुतो बिभेति वितः पक्षिणोर्थात् बकादेः शारदं शरत्कालीनं किं
स्वच्छं स्यात्सरः कासारः हयपतिर्महेशो वदति अंशुमाली कः हे अज हे शंभो कः सूर्यः पवित्रः कः
अमलः निर्मलः अस्मिन् विश्वे किं जीवनं अत्र अदनं भक्षणमित्यर्थः कविः का विचारयति गावा

धि·स्तु·टी
३०
30

गी· वह्निसंबोधनं किं र हे अग्ने रक्षकामेन लेवज्ञे इत्येकाक्षर्ध्या स्त्रियः कं नाकांक्षंति नीरसे रसाः भृं
गादयस्त इहिते नीरागमित्यर्थः अक्षरादियो विश्वोऽस्तनुभूतिः कीदृशी सक्रमा सक्रासंलग्ना मालक्ष्मीर्ये
स्यांसा मूकः कः अरुतः शब्दरहितः हे प्रियतम कीदृशास्तडागाः सम्यकृयथेष्टं ते तव प्रीतिं तनुते विस्तारयति·
पक्षे कारंकुः करीकुलीति प्रसिद्धः पक्षिविशेषः अथवा कं जलं तत्र रंकुर्गलमृगा इत्यर्थः कोकश्चक्रवाकः
कुररः क्रोशोलेजे पक्षिविशेषः कलहंसः सारहंस इति प्रसिद्धः तैः कारंविनोयुक्तः पुनः सरोजानां कमलानां को
मलो मनोहरो यश्चक्रारो विकाशस्तद्युक्तं पन्नीरं तेन संसक्तो मिलितो मारुतः पवनो यत्र सः चक्रजातिः १३

द्वय १४ १५ वर्णाद्वयैकैकदलभूतदलाष्टकं सर्वोत्तराद्यवर्णेन पद्मं
स्यात्कृतकर्णिकं १६ एवंविधं पद्मं स्यात् वर्णद्वयेन विशिष्टं एकैक शिव ३०
मक्षरं दलभूतं मध्यप्राणं यत्र तत् दलानां पत्राणां अष्टकं यत्र तत् सर्वे
षामुत्तराणां माद्यवर्णेन प्रथमाक्षरेण मध्यस्थेन कर्णिकायुक्ता सर्वेषा

पूर्वश्लोकः विपर्य्ययेणालिखितोस्तीति ज्ञातमस्ति

मंदिमाक्षराभ्यां सर्वपत्राणि यथाक्रमं संभवति ४६ अप्यन्नं वद कीदृशं निगदितो मुक्तः पुमान्कीदृशः क
स्माद्बिभ्यति कौशिका भुवि स्तुतः कीदृक्कलया तस्करः हस्तीस्यान्ननु कीदृशो बहुमतः को घोरणाः कीदृशाः कीदृक्
पुरुषः पराप्रतिहतः कीदृग्भवेद्वासुकिः ४७ पुंराणात्मा वद कीदृशाः सरसिजैः केमोदिताः कीदृशास्त्वद्वैरी
गतचक्षुषः कुलमभूत्कीदृक्कयाकेजिताः वक्त्रालिः सलिलाशय कथय भोः कीदृक्कमाक्षेपवाक्शब्दः कु
त्र नतस्करादिकभयं दन्ते भवेत्प्रायशः ४८ अलयः अपथ्यत अरयः अरेरे अवंधः अहतः अगजः
अहीनः पद्मजातिः पुराणास्मेति अप्यतमिति पुराणात्मा सुकृती कीदृशाः वद अलयः अः लक्ष्मस्तत्र
लयो लीनता यस्य सः यान्तविद्यते लयो नाशो यस्य सः सरसिजैः कमलैः मोदिताके पक्षे अलयो भ्रमराः त्व
द्वैरी कीदृशाः अपथ्यत शायनथीः अदनं अत अपगते भपती शायनभोजने यस्मात्सः गतचक्षुषामंधानां
कुलं समूहं कीदृक् पक्षे अरयः नास्ति रयो वेगो यत्र सः आक्षेपवान् शब्दः कः अरेरे एतत्साक्षेपवचनं कु
त्र कस्मिन्दन्ते सति प्रायशस्तस्करादिभयं न भवेत् पक्षे अररे कपाटे कपाटमरं तुल्ये इत्यमरः अप्यन्नं वद
कीदृशं वद अवंधः अपोजलानि अंधोन्नं यस्य तत् मुक्तः पुमान्कीदृशो निगदितः पक्षे अवंधः वंधरहितः

कौशिकाउलूकाः कस्माद्दिम्यतिभयंप्राप्नुवंति अहस्तः दिवसात् त्वयातस्करश्चौरः कीदृक्कुतः पक्षेअहस्तः हस्त
रहितः ननुहस्तीकीदृशोवद्भुमतःस्यात् अगजः पर्वतजः कीदृशोरागःयोन्यः अगजःहस्तिभिन्नः कीदृक्षः पुरु
षःपराघनिहतः सपत्नानभिभूतः अहीनः वासुकिः सर्पः कीदृग्भवेत् पक्षे अहीनः अहयःसर्पास्तेषामि
नःप्रभुः पद्मजातिः ७ १८ काकस्येवपदंअसंस्यतत्काकपदंमतं तीर्य्यग
मोन्यरेखाभिर्गोमूत्रीद्विपदीद्वये १९ काकस्यपदमिवयतअसंत्रिकोणांतका
कपदंमतं द्विपदीद्वयोतीर्य्यगन्मोन्यरेखाभिर्गोमूत्री कुतःकःस्यात्कीदृक्कुधययवि
विषवैद्यस्फुट
मिदंरिपोःकः

कीदृक्षोभवतिवद्यागः कश्चकलभः प्रवीणःसंयोध्यःसुभगवदकौरत्नयचनौसुरूपेतिस्यातिंज
गतिमहतींकागतवती २० नागदरतः नागतनयः नागरमणी काकपदजातिः हेविषवैद्य रू
दस्फुटंकथय कुतःकस्मात्कःकीदृक्कस्मात् नागदरतः सर्पभयात् नापुरुषः अगादरतः औषधरत

शिव
३१

रिपूणां वशगः कः कीदृग्भवति नागतनयः नापुरुषो गतनयः मायरहितः कलभः कः उच्यते नाग
तनयः गजशिशुः प्रवीणाः संबोध्यः नागर हे चतुर हे सुंदर वद रत्नवचनौको रत्नं मणिर्द्वयोरस्मजा
तोस्तु क्लीबे प्यादिके पि वेश्ममरः सुरूपा सुंदरी स्त्रीमहतीं ख्यातिं जगति का गतवती प्राप्ता नागरमणी नागां
गना काकपदजातिः १८ कामाहुर्युवतीमनंगलवतीं कीदृग्ग्रहाणां गतिः संबोध्यावद मत्स्य वं
धनधरः कीदृग्भवेत्सामरः कीदृग्वाल्मीकिवेश्म कोस्तनमुरोधन्ने सुरैरुच्यते गीः कीदृग्न कदापि
शंखरहितं वांछंति कं योषितः १९ कीदृग्पापकुलं तमो हरति का किं चक्रसंबोधनं रम्या चंपककाशा
खिनः कथय काकपदात् जन्मं भवे किं क्षिप्तं बलिवैरिणा मुरारिपोः काम्यशानेति का क्ष्मा कीदृग्भ

अ रा शु चा च री घि दि
नै भर भार दूर लिय लं नी ० ताय
स्व ग नि सा क त्का ज ० स्त्रि

वति रम्यपूर्वमधुना कीदृक्पुनर्वर्तते २०
अजरामरशुभाचार
वलिशीलविनोदिता

भुजंगमगमनि भासारकलिकालजनोचिता २१ इतिगोमूत्रिकाजातिः कामांकुरिति कीदृशीति
वि॰मु॰टी युवतींतरुणींकामांकुर्वंदति अजरां जरारहितां चिरसाजरेत्यमरः अमंगलवतीअकल्याणीकीदृक् अ
शुभा शुभरहिता ग्रहाणांगतिः संबोध्या हेवार ज्योतिःशास्त्रेग्रहाणांगतिश्चार इतिकथयंति चारोग्रहग
३ तिःप्रसिद्धा अतएवविपरीतगतौअतीचारप्रयोगः वद मत्स्यवेधनरतः पामरोनीचः कीदृग्भवेत् वलि
शीः वलिशम स्यादस्तीति वलिशंमत्स्यवेधनमित्यमरः वाल्मीकिवेश्मकीदृक् लधि लवः सीतासुतोय
त्रतत्र गृहं गेहोदवसितं वेश्मसद्मनिकेतनमित्यमरः। कौस्तुभमुरो वक्षस्थलंयस्य नापुरुषः सुरैर्देवैः
कीदृक्गीरुच्यते उदिताउदयंप्राप्ता गीर्वाग्वाणीसरस्वतीत्यमरः योधितः कंकदापिपंखरहितंनवा
दंतीति भुजंगवाकुं स्त्रीयोषिदबलायोषानारीसीमंतिनीवधूरित्यमरः स्वरवोनियोललाटास्थिकंचो
नस्त्रीत्यमरः पंथकुलंपथिसमूहः कीदृक् गमनि गमनंविद्यतेयस्यतत् कांतमोहरति भादी शिव
प्तिः स्युःप्रभारुग्रुचिस्त्विड्भाभाश्छविद्युतिदीप्तयः इत्यमरः चक्रसंबोधनंकिंस्यात् सार अरेः स ३२
हवर्तमानंसारं तत्संबुद्धौहेसार चंपकशाखिनोरम्याकास्ति कलिका कलिकाकोरकः पुमानित्यम

रः कथय आरुजर्थेकोभवेत् आत्तआसयः आत्तजातैर्वसु भाषिणीति मुरवैरिणाश्रीलक्ष्मेनकिं
क्षिप्तं अनः शाकटं मुरारिपोराकृाका अहेतृश्रीलक्ष्म आस्याङ्कु अभिधानंचनामधेयंचनामचेत्यमरः श्म
शानेकाष्ठिचिता श्मशानंस्यात्पितृवनमित्यमरः चिताचित्याचितिः स्त्रियामित्यमरः क्ष्माभूमिः पूर्वं
कीदृशाभवतिस्म अभवदित्यर्थः स्मशब्दोऽतीतार्थवाचकः पुनरमुनाकीदृग्वतेते पक्षे अजश्चरामश्च
अजरामौशुभानियानि आचारवलिशीलानितैर्विनोदिता आचारः सत्कर्म वलिर्देवपूजाद्योभागः
शीलः स्वभावः पुनः भुजंगनिभश्वासावसारकालिकाचैलजनश्च भुजंगमनिभासारकलिकालज
नस्तस्योचितावा भुजंगमनिभः सर्पसदृशश्वासारः आशायेयेषांतथाभूतायेकलिकालजना[redacted]ः क
लियुगलोकास्तेषामुचितायोग्येत्यर्थः गोमूत्रिकायामेतदेवकौशलं यस्मिन्स्थानेयदेवाक्षरंप्रथम
चरणेतस्मिन्स्थानेतदेवाक्षरंभवतितृतीयचरणे एवमन्ययोश्चरणे अन्यथासर्वदृष्टान्तोऽन्यैरेवासं
वंधः समानः गोमूत्रिकाजातिः २३ वर्णैनैकेनबद्धाभ्यांसर्वैर्वासर्वदिग्गतैः उत्तरंसर्वतोभ
द्रं दुःष्करंतदिदंयथा २४ एकेनवर्णेनाक्षरेणाद्वाभ्यांवासर्वदिग्गतैः सर्वैर्वाउत्तरैः सर्वतोभद्र

वि·मु·टी
३३
33

मुच्यतेयथा २४ कस्मागेधातुरुक्तस्तवरिपुहृदिकाम्भूषणांकेस्तनानांकोदुःखीकस्थमद्देवदति
वदमुखंकौरिपूख्यातवीर्य्यौश्रृंगारीकीदृशः कारणाशिरसिभयाडंगमाप्नोतिसेनाकेदानार्थाभिधा
यीशिरसिशिरसिकोयुध्यतः संप्रहस २५ कीदृक्कोपार्थिनीस्त्रीभवतिमदकरः प्रायशःकोदुराढ्यो
कस्मिन्नंदायतेसोनियतमुदुपतिःप्रेयसीकाम्बुरारे विख्यातोवाहनोकोदुहिरणमुरभिदोःकीदृगा
खेटकस्त्रीकीदृग्विघुदचिराभानैवासमितिगतभयाकेगतोकस्थधातुः २६ हारावी स्यागेधातुः
कः उक्तः श्रोहाकृतागे तवरिपुहृदिकास्ति आरा चर्मप्रभेदिका वी स्तनानांभूषणांकेहाराः मु
क्तावल्यः दुःखीकः हारावी हाइतिरावःशब्दोयस्यास्तीति कथाद्दः हा रा: मुखंशोवदतिवद हाः हा
विदशुकार्तिध्वितमरः ञ्रहेः सर्पस्यख्यातशत्रुःकौ वी पक्षिरौ केकिताक्ष्यौवित्यर्थः
कौरिपूख्यातवीर्य्याविविति पाठे वी इश्च उश्चवी हरस्मराविमर्थः श्रृंगारीकः हावी हावोस्यास्ती
ति कासेनारणाशिरसिभयाडंगमाप्नोति अवीहा अषुजनेषुइहायस्याःसा दुराढ्यप्रायशोमद

शिव
३३

करः कोभवति राःद्रवं असावुडुपतिश्चंद्रोनियतंनिश्चितंकस्मिन्मंदायतेमंदोभवति राहोग्रहवि
शेषे मुरारेः प्रेयसीवल्लभाका ईर्लक्ष्मीः दुहितासुरभिदोब्रह्मविष्णोर्वाहनोकोस्तः वी पक्षिणोग्र
तो हंस यंगरुडो आरेवटिकस्त्रीयाधयध्वः कीदृक् वीहा वयःपक्षिणास्तेमुईहायस्याःसा अविभाविघुतकी
दृक्नभवति वीहा विगताईहायस्याःसातथोक्तानभवति किंतुचेष्टायुक्तैवभवतीत्यर्थः वीरेतु
तरे इहीराजलंतद्विरतानभवति किंतुसजलाभवति समितियुद्धेगतभयानिर्भयाःवे वीराःशू
राः गतौकोधातुः वीगतिप्रभंजनयोः अोहाङ्गतौ सर्वतोभद्रजातिः २६ प्रतिलोमानुलोमा
भ्यामुत्तरेणागतागतं मध्यवर्णविलोपेनतच्चानेकप्रकारकाम् २७ प्रतिलोमोव्युत्क्रमः अनु
लोमोनुक्रमः ताभ्यामुत्तरेणगतागतंभवति तऊलागतंमध्यवर्णविलोपेन अनेकप्रकारकंव
हुविधमित्यर्थः २७ वदवल्लभसर्वत्रसाधुर्भवतिकीदृशाः गोविंदेनानसिक्षिप्तेनंदयेश्मनि
काभवौत २८ क्षीरनदी देवद्यभवद साधुःसर्वत्रकीदृशोभवति क्षादीनरक्षी क्षीनान्न
क्षीनाक्षी

चि.सु.टी
३४
34

परान्नरक्षयतीति गोविंदेनालसिशकरेक्षिन्नेसतिनंदवेश्मनिकाभवत् क्षीरनदी दुग्धतरंगिणी
२७ यत्नाद्निष्पन्नकायाद्यालेखकेमसिमञ्जिका घनांधकारेनिःशंकंमोदतेकेनवंधकी २८ ना
लिकेरजा लेखकेर्यत्नाद्निष्पन्नकामसिमञ्जिकामषीपात्रीयाद्या नालिकेरजा नालिकेरेजाता धनां
धकारेनिःशंकावंधकीस्वैरिणी केनमोदते जारकेलिना उपपतिक्रीडया २९ दुरस्तनाभ्यांरहितं विभ
र्तिकाः ब्रह्मपुराणमास्तेत्वरितंकिमध्ययम् कदोस्थमंभोरुहिकेनरज्यतेकिमत्रअपूर्णाकृतिसाधनंफलं ३०
भ्रमरसुरनरेंद्रैरुह्यतेकाशिरोभिः तनुरपिशुचिपक्षेकोतिविस्तारमेति वदतिकमलयोनिःसेव्यतेके
नपुष्पंमधुरमसरागम्रद्वीकाभवेत्कुसलस्य ३१ मालिकानालिका भ्रमरसुरन
रेंद्रैः शिरोभिकाउह्यते धार्य्यते मालिका मालेवमालिका शुचिपक्षेश्वु
क्लपटे तनुरपिकातिविस्तारमेतिप्राप्नोति पक्षे कालिमा सूक्ष्मत्वं कमलयो
निर्वदतिकेनसेव्यते हेकरेद्भसन् अलिनाभ्रमरेण मधुरमसरागम्रद्वीउ

	ना	
मा	लि	ना
	का	

शिव
३५

स्यलस्य कमल विशेषस्य का भवति पक्षे नालिका अधोवर्तिदंडः ३१ हिमांशुरखंडं कुटिलो ज्वप्रभं
भवेद्वरारूप्रवरस्य कीदृशं विहाय वर्णांघ्रदमध्यसंस्थितं न किं करोत्येव जनः करोति किं ३२ दंष्ट्रा
भम् कुटिला वक्रा वक्रभा यस्मात् तथाभूतं हिमांशुरखंडं वराहरूप्रवरस्य शूकरश्रेष्ठस्य कीदृशं भवेत् दंष्ट्रा
भं दंष्ट्राय द्वाभा दीप्तिर्यस्य तत् दंतनुल्यमित्यर्थः पदमध्यसंस्थितं वर्णां विहाय सत्त्वा वदेति शेषः जिनो
बुद्धः किं न करोत्येव पक्षे दंभं पक्षे दंभं भंङ्गकरणपराणामित्यर्थः ३२ वसंतमासाद्य वनेषु कीदृशा
पिकेन राजेति रसालभूरुहः निरस्य वर्णाद्वयमत्र मध्यमं तव द्विषां कांत्यमतमातिथिश्च का ३३
कांतगिरा गतप्रत्यागतजातिः वनेषु रसालभूरुहः आम्रवृक्षाः वसंतमासाद्य प्राप्य कीदृशा पिके
न कोकिलेन राजंते शोभंते कांतगिरा मनोहरवचनेन वर्णाद्वयमध्यसंस्थितं निरस्य त्यक्त्वा वदेति शे
षः तव द्विषां का कारा वंदिशाला अंत्यतमातिथिः कास्ति राका पूर्णा चंद्रा पूर्णमासी गतप्रत्यागत
जातिः ३३ आदौ मध्ये तथांते वा वर्द्धंते वर्णा ज्ञातयः एकद्वित्र्यादयो यत्र वर्द्धमानाक्षरं हि तत् ३४ विद
आदौ मध्ये तथा अंते वा यत्र द्वित्र्यादयो वर्णा जातयो वर्द्धंते तद्वर्द्धमानाक्षरमिति ज्ञेयम् हीतिपादपूरं

वि·मु·टी ३६ 36 रो ३४ किमनंततयाख्यातं पादेनांगमाकृष्य जनानां लोचनानंदं केतन्वंति घनात्यये ३५ खं
जनाः अनंततयाकिमाख्यातं खंनभः पादेनांगमाकृष्य हेखंजनबोडे खंजः सादिस्मरः घनात्यये
शारदिके जगतो लोचनानंदं तन्वंति विस्तारयंति पक्षे खंजनाः खंजरीटाः ३५ उरस्थले कोत्र विना
पयोधरं बिभर्ति संबोधयमाहृताशनं वदंति किंपन्नसंभवं जनाः फलं च किं गौरवशुद्धरोपमं ३६
नागरंगम् अत्र पयोधरं स्तनं विना कः उरस्थलं बिभर्ति ना पुरुषः मारुताशनं द्विजिह्वमाकृष्य हे नाग
जनाः पन्नसंभवं देशजातं कं वदंति नागरं गौरवधाउदरोपमं जठराभं किं फलमस्ति पक्षे नागरं
गं फलविशेषः ३६ प्रायेणानीचलोकस्य कः करोतीह गर्वितां आद्यो वर्णद्वयं दत्वा ब्रूहि के वनवासि
नः ३७ शवराः इह कः प्रायेणातिशयेन नीचलोकस्य गर्वितां करोति राः द्रव्यं आद्यो वर्णद्वयं दत्वा शिव
ब्रूहि वनवासिनः के भवंति शवराः पुलिंदाः ३७ सानुजः काननं गत्वा नैषके यान् जघान कः म ३६
ध्ये वर्णत्रयं दत्वा रावणाः कीदृशो वद ३८ राक्षसोत्तमः सानुजः कः काननं गत्वा नैषके यान् निर्ऋ
त्या पुत्रान् राक्षसान् जघान हतवान् रामः रामचंद्रः मध्ये वर्णत्रयं दत्वा वद रावणः कीदृशो भव

ति पक्षे राक्षसोऽन्नमः ३८ भत्नेवियोगिनीगंडस्थलपांडूफलानिका वदवर्णौविधायांते सीताद्द्या
भयत्कया ३९ लवलीलया कावियोगिन्यायुवत्या गंडस्थलवत्पांडूनिफलानिधत्ते लवली लतावि
शेषः ४० अंतेवर्णौविधायवद सीताद्द्याकयाः भवत् लवलीलया लवः पुत्रस्तस्यलीलया क्रीडया ३९
विष्णोः कावल्लभादेवी लोकत्रितयभाविनी वर्णमाद्यंतयोर्दत्वा कः शब्दस्तुल्यवाग्वद ४० समानः
वर्द्धमानाक्षरजातिः लोकत्रितयंत्रैलोक्यं लोकत्रयंपुनातीतिकादेवी विष्णोर्वल्लभाप्रिया मालक्ष्मीः
आद्यंतयोर्वर्णौदत्वावद कः शब्दस्तुल्यवाक्साधारणवाचीसमानः वर्द्धमानाक्षरजातिः ४० आदि
तोमध्यतोंताद्वाहीयंतेवर्णाजातयः एकद्व्यादयोयत्रहीयमानाक्षरंहितत् ५१ यत्रादितोम
ध्यतोंताद्वा एकद्व्यादयोवर्णाहीयंते हीयमानाक्षरंतदुच्यते ५१ वसंतमासाद्यविकाशिराजते
वनेषुकिंवल्लभपुष्पमुच्यतां विहंगमंकंविपरिस्फुटाक्षरं वदंतिकंपंकजसंभवं विदुः ५२
किंशुकं हेवल्लभउच्यतांत्वयावनेषुकिंपुष्पं वसंतमासाद्यविकाशिप्रभुत्वं सद्राजते शोभते कि

शुकं पलाशकुसुमं जनाः कंविहंगमंपक्षिणांपरिस्फुटाक्षरंवदंति पक्षे शुकं कीरं पंकजसंभवंकं
वदेति पक्षे कंब्रह्माणं ७२ समुद्यतेकुत्रनयातिपांशुलासमुद्यतेकुत्रभयंभवेज्जलात् समुद्य
तेकुत्रतवाप्रियात्मारिःप्रहीनसंबोधनवाचिकिंपदं ७३ हिमकरे कुत्रकस्मिन्समुद्यतेसतिपां
शुलाकुलटानयाति हिमकरे चंद्रे कुत्रसमुत्पन्नघ्नेसतिजलाद्भयंभवेत् मकरे तवकुत्रसमुत्पद्यते
सति अरिःशत्रुःप्रयातिपलायते हरेहले किंपदंप्रहीणासंबोधनवाचि रे ७३ तपस्विनोत्यंतम
हासुखाशयायावनेषुकस्मैस्पृहयंतिसत्तमाः इहापिवर्णद्वितयेनिरस्यभोः सत्वास्थितंकुत्रवसत्वमु
च्यतां ७४ तपसे सत्तमाःश्रितिसाधवस्तपस्विनोत्यंतमहासुखस्याशास्पृशातयावनेषुकस्मैस्पृ
हयंति तपसे तपश्चरणाय अत्यंतमहासुखेआशयोभिलाषोयेषांतेतत्प्रथमांतंपदंवातपस्विविशे
षणं कश्चित्कंचित्पृच्छते भोइहाद्यवर्णावर्णाद्वितयंनिरस्यौच्यतां सत्वंसकारभावः कुत्रस्थितः सेसका
रे ७४ पुरुषः कीदृशोविशिष्टायेणासकलाः कलाः मध्येवर्णाद्वयंमस्कात्कूहिकःस्यात्सुरालयः ७५

नागरिकः कीदृशः पुरुषः कसकलाः कलाभ्यायेणावेत्तिजानाति नागरिकः नगरोद्भवः चतुरस्तस्यैः
मध्यवर्णोद्भयेहित्वामस्तकावदन्त्रहि सुरालयः कः स्यात् नाकः स्वर्गः आकाशेत्रिदिवेनाकइत्यमरः ४३
सुगंधीति नितंविनीनांकामिनीनांसुगंधिशोभनगंधियस्य अर्पितंसीधुमद्यंतस्यदोहदानिकां
क्षाविशेषाः तेकेषिकाशिनोभवति केशरद्रुमाः बकुलवृक्षाः अंतसंभवान्अक्षरोवर्णान्विहाय
मस्तकावद शिरोरुहैः केशैः सदाकुत्रस्थितं केमस्तके ४४ यजमानेनकः स्वर्गहेतोः सम्यग्विधा
र्यते विसायाद्यंतयोर्वर्णौगोत्वंकुत्रस्थितंसदा ४५ यागविधिः हीयमानाक्षरज्ञातिः य
जमानेनस्वर्गहेतोः सम्यग्विधार्यते यागविधिः यज्ञः सवोध्वरोयागइत्यमरः आद्यंतयोर्वर्णौवि
हायवदः गोत्वंकुत्रस्थितं गवि पटेपटत्ववत् ४६ अन्योन्याक्षरवर्तिन्याएकांतरितयाथवा
शृंखलावंधयुक्तस्तुलोग्रधिमान्नागवंधकः ४७ अन्योन्यंपरस्परमक्षरेषुवर्तते इत्येवंशीलयाजातया
शृंखलावंधयुक्तः शृंखलायावंधः एवंबंधोरचनाविशेषः तथाएकांतरितयाग्रधिमाना नाग

विःसुःटी
३८

पाशकइति ४७ पवित्रमतिलध्विन्नस्त्विमिह किंमधामंत्रणां ब्रवीति धरणीधरश्च किमजीर्णसंबो
धनं हरिर्वदति कोजितो मदनवैरिणासंयुगे तनोति ननु कः शिखंडिकुलतांडवाडंबरं ४८ पयोध
रसमयः इहपवित्रेशुद्धमतिल्यध्विन्नस्त्विमसि पयः जलं दुग्धंवा पयःक्षीरांबुनेत्यमरः मधामंत्र
णांकिं पोय धरणीधरोगिरिर्ब्रवीति अजीर्णसंबोधनंकिं धरपर्वत हेरस लोकेअन्नरसःअसि
इइति हरिर्वदति मदनवैरिणाहरेणासंयोगे कोजितः हेसम मयालक्ष्मासहवर्ततइतिसमस्त
स्पसंबोधने मयोदेशः ननुनिश्चये कः शिखंडिकुलतांडवाडंबरं पयोधरसमयः ४८ भवतिवि मेघावसः
जयिनी काजोसेनाहूयाँयमभूषणांवसतिकिमहिः पुष्पंकीदृक्कुसुंभसमुद्भवं महतिसमरेवै
रीवीरत्वयावद किंलतः कमलमुकुले भृंगः कीदृक्किवन्मधुराजते ४९ परागरंजितः भृं १शाव
खलाजातिः आजौकासेनाविजयिनीजयपुक्ताभवति परा उत्कृष्टा | प | रा | ग | रं | जि | ता | ३८
अथयमभूषणां आहूय हेराग अहिः सर्पः किंवसति गरंविषं कुसुंभ
समुद्भवंपुष्पंकीदृक्कस्मात रंजितंजनशीलं रंजराग इत्यस्माद्धातोः हेवीरवद महतिसमरेत्व

पक्षे

यावैरीकिंस्तुतःजितः कीदृग्भृंगः कमलमुकुलेपद्मकुड्मलेमधुमकरंदंपिबन्सन्राजतेशोभते परा
गरंजितः रेणुलिप्तः परागःकौसुभेरेणावित्यमरः अम्भोम्भःक्षारंश्रेंखलाजातिः ४९ आक्रांतं
किंभवतिहितरोः कस्यचित्सर्वविज्ञाः प्रायःकार्यंकिमपिनकलौकुर्वतेकेपरेषां पूर्णोचंद्रंवह
तिननुकाप्यच्छतिम्लानवक्त्रः केनोदन्याजनितमसमंकष्टमाप्नोतिलोकः ५० नीरापकारेणाहे
भूप्सर्वविज्ञाः कस्यचित्तरोराक्रांतंकिंभवति क्षीतिपादपूर्णाः नीप हेकदंब कलौकेपरेषांकिमपिका
र्यंप्रायोसर्थंनकुर्वते परेशात्रव अम्भेवा चतुर्थेपियुगेकालिरित्यमरः वदकापूर्णांचंद्रंवहति रा
का पूर्णमासी पूर्णिमाकानिशाकरेइत्यमरः म्लानवक्त्रमेनेकनेत्रःपच्छति लोकः उदन्याजनितं
पिपासाभवमसमंविषमंकष्टंकेनाप्नोति हे कारणानीरापकारेण जलप्राप्तियेन ५० कासंबु
द्धिःशुभाभवतोब्रूहिपृच्छामिसम्यक्प्रातःकीदृग्भवति विपिनंसंप्रबुद्धेर्विहंगैः लोकःक
स्मिन्प्रथयतिमुदंकात्वदीयाजनित्रीप्रायोलोकेस्थितमिहसुखंजंतुनाकीदृशेन ५१ धीराद
सेविना एकांतरितसंखलाजातिः कश्चिद्वक्ति सम्यक्पृच्छाम्यहं हेसुभद्रब्रूहि भवतः संबुद्धिः

वि·मु·टी का हेवीर प्रातःप्रभातेसुप्रबुद्धैर्विहंगैर्विपिनंकीदृग्भवति रवि रवः शब्दोविघ्नतेयत्रतत् लोकःकस्मि
न्सतिमुदंप्रथयति हासे हास्यरसस्थायीभावे त्वदीयाजायत्रीकासेना इहलोकेकीदृशेनजंतुनासुखे
३९ यथासात्तथास्थितं पक्षे विहारसेविना देवालयसेविना एकांतरितंश्चखलाजानि: ५१ गोष्ठीविद
ग्धजनवत्यपिशोचनीयाकीदृग्भवेन्नरीणारश्मिषुकासदास्ति दुर्वारदर्पदलिताभरनायकापिकी
39 दृश्पकारिसुरशत्रुचमूर्गुहेयन ५२ तारकाविरहिता विदग्धजनवत्यपिचतुरजनयुक्तापिगोष्ठी
कीदृशीशोचनीयाभवेत् कविरहिता नरीणांरश्मिषुसूर्यकिरणेषुसदाकास्ति रविकरता गुहेन
स्वामिकार्तिकेयेन दुर्वारदर्पाद्दुर्निवारमदाद्दैत्यास्तेदलितास्ताडितोभरनायकइंद्रोययासातथाभू
तापिसुरशत्रुचमूर्दैत्यसेनाकीदृश्पकारि पक्षेतारकविरहिता तारकासुररहिता ५२ कीदृक्परै
रुपहतोभवतिक्षितीशः एछत्वनुचइह किं विदितंपवित्रं विछिन्नपाशिावरणोजनकोयदी शिव
यः कीदृक्परैरभिहतः सपुमान्पुनःस्यात ५३ अंगतनयः नागपाशजातिः कीदृक्क्षितीशः ३९
परैःशत्रुभिरभिहतोभवति गतनयः नष्टनीतिः अनुअपृछानि इहपवित्रंकिंविदितं हेनत

हेनीव गर्भं घृतादि: यदीयो जनक: पिता विच्छिन्नपाशिबरणो लूनहस्तपाद: स्यात्स पुन: पुमान्
परैः कीदृशाभिहितउक्त: अंगतनय: विगता अंगानि यस्य स अंगस्तस्य तनय: पुत्र इत्यर्थ: नाशपाशजा
ति: ५३ भाषाभिश्चित्रितं यस्मात्सं स्कृतप्राकृतादिभि: संतश्चित्रं तदिच्छंति स्रग्धुक्तं त्वेषभाष
या ५४ संस्कृतप्राकृतादिभिर्भाषाभिर्यच्चित्रितं स्यात्संतस्तच्चित्रमिच्छंति एकभाषया संयुक्तमित्य
र्थ: ५४ किं न स्यात्कीदृक्षं महतोपि वनात्तादृशात्स जलराशे: दिनमणिकिरणोंत्स राप ड्डिउजं
होइकिं गोसे ५५ कमलवणा तादृशस्य महतोपि जलराशे: समुद्रस्य किं कीदृक्षं न स्यात् कंज
लमलवणां लवणरहितं दिनमणिकरसुखस्पर्शनप्रतिबुद्धं किं भवति प्रत्यूषे पक्षे कमलवणां
कमलानां वनमित्यर्थ: ५५ मत्स्यहितमंबु कीदृक्पृच्छति रोगी निशासु किं भाति को नंगो वद
ति म्लेच्छा: एवं गम्भइके रिसाहिय्यसरविणा ५६ अविसामभमिरेणा कीदृगंबु मत्स्यहितं स्यात् अ
विनदि घंतेबय पक्षिणो यत्र तत् रोगी पृच्छति निशासु किं भाति हे साम आमो रोगस्तेन सह वर्तमान:
सामस्तस्य संबुद्धौ भं नक्षत्रं म्लेच्छो वदति अनंगो गहीन: कोस्ति एणा हे हरिणा ६ काम: कीदृ

मध्याह्नसमये ३ घनात्ययदिने ३

५० शोन रविराणस्वेगगनेगम्यते पक्षे अविसामभमिरेण अविश्राममभ्रमणशीलेन संस्कृतप्राकृतं ५६
जायो विभ्यति कीदृशाद्दिग्गजा दंतप्रहीणागजाः पृथ्वीपृच्छति कीदृशान्नृपतिनाराजन्वतीराजते
प्रायः प्रावृषि कीदृशी गिरितटी धत्ते च कः कं जले मज्जन्नेवबलिएवचशाखयदिनौजादंसरोकेरिसम
५७ सरदादवतोविदवाग्रिंर संस्कृतसौरसेनीकं दंतप्रहीणागजाः कीदृशात् अरिगजात् प्रायो वि
भ्यति सरदात्मदंतात् संप्रतीदानीं पृथ्वी कीदृशान्नृपतिनाराजन्वतीराजते शोभते अवतारक्षके
न प्रायः प्रावृषि वर्षाकाले गिरितटी कीदृशी विदवा दवाग्निरहिता जले कः कं धत्ते अहिः शेषनागः
अंभ्रीद्धस्म मध्याह्ने वलिते सति घनात्ययदिने कीदृशं सरोजातं पक्षे शारद्वतीपितवाग्यप्रदेशं ५७
हतं कीदृशमेगं दंतभवं कं वदंति विद्वांसः अतिलघुवाचि पदं किं केरिसु सुहरोमु होइ जाणो ५८ शिव
यिश्रंतमणु संस्कृतापभ्रंशे हतं छिन्नमंगं कीदृशं स्मात् विश्रं आमगंधि विद्वांसो विज्ञा दंतभवं ६०
कं वदंति तंतकारं लतुलसानांदंताइति किंपदमतिलघुवाचि अणु सुजनो जनः कीदृशो भवति
पक्षे विश्रांतमनाः संस्कृतापभ्रंशं ५८ किंसुंदमाहुः प्रायः केशविकारं च कासरे दर्शिता कथ-
रव

माभाकस्मिन्निशिकोलुब्धदिधीलपुलिसाणा ५९ रामलकम्मालंभे प्रायोमधंसुखंकमाकुः अ
लकंचूर्णाकुंतलं हरेःकादपितामालक्ष्मीः भ्रमावाकू किंअलं निधिराश्रोकस्मिन्भादीप्तिः भेनक्षत्रे ॥
धीरपुरुषाणांकोरावतं पक्षे समरकर्मारंभः ५९ कस्तंवेरमसुतइतिविख्यातःपृच्छतिसुरंहरिणाः
अहिलवणापलीलसोअसाकुरणोकेनैशाडज्रहरू ६० कलभएणा संस्कृतमागधिकं स्तंवेर
मसुतःकोरशावकइतिकोविख्यातः कलभः हरिणाःसुरंपृच्छति अभिनवानगरीअसाधोराज्ञः
केनोङ्कृतति एणाहेमृगाः पक्षे करभयेन ६० संस्कृतपेशाचिकं कोपारुणांकिमरुणायसर
स्यपूर्वकाष्ठाप्रतिष्ठिततनोरूपमानपात्रं पत्रंखनेनसरनंसगाहस्सरस्तापुत्रेहि किंपद्रसहि
शितुरंगमत्कं ६१ कपिलपनं पूर्वकाष्ठायांप्राचीदिशिप्रतिष्ठितातनुर्मूर्तिर्यस्यतथाभूत
स्यारुणाग्रेसरस्यरवेरूपमानपात्रंकोपारुणांश्रोथारक्तंकिंस्यात कपिलपनं सगरस्यराज्ञःपु
त्रैस्तुरंगमार्थं किंअविराङ्गिःक्षरोनमरणंप्राप्तं पक्षे कपिलपनंकपिलवनमितर्पोः ६१ श्री

वि॰सु॰टी
४१
५१

किंश्रीरायंतिजलदाःसैन्यंकीदृक्पलायतेसमरात् वक्रोभिरोधरः किंरुद्रसिरंकेरिसंभोदि ६१
चातकंचातरंकं संस्कृतपैशाचिकं जलदामेघाः कंश्रीरायंतिचातकं पपीहेतिप्रसिद्धं कीदृक्सै
न्यंसमरात् पलायते पक्षेकातरं त्रस्तं शिरोधराग्रीवाकेथते कंशिर रुद्रशिरःकीदृक्भवति प
क्षे जातंगंगातरंगं संस्कृतमागधिकं ६२ कोवर्णाद्यःकजलधिसुतंकंचदीर्घादिसंज्ञप्राहुर्बुद्धः ता ५
कमजयदसौतार्किकैःकेक्रियंते आमंत्रोविःकथयपविदितंकिंपदंहेतुवाचिजानंश्चेउपट्टसि
महिलीसाविवोकाब्रवीस ६३ अएवम्मारंवादावेदि वर्णाद्यःप्रथमोवर्णःकः अःअकारः जल
धिसुतालक्ष्मीःकस्याश्रीहरेःतं दीर्घादिसंज्ञंकंप्राहुः अनं प्रत्याहारविशेषणं असोबुद्धः कमजन शिव
यत् मारं मदनं तार्किकैःकेक्रियंतेवादाः पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहाः वीःपक्षीः आमंत्र्य वेहेपक्षि ४१
न् कथयकिंपदंहेतुवाचिविदितं हि हिहेतावववधारणेऽमरः याश्चीनातिनुमेतिसापिकी
दृशीभवति पक्षे अहेसखिचम्मारंम्हदंगंवादावेहिवादय ६३ शब्दःकःसात्मत्यवचनः

कुंडलोकोस्मरारेः कामंभोधेर्हरिरुदहर द्दीवमः पृच्छतीदं हेडाकुंडीअरसिनरडीकीसअम्हा
रयेत्थंजेपुच्छिआसपुवायरि हेरुत्तरंकीसदेई ६३ नाहिकुंभार संस्कृतलौकिकं चित्रजातिः
पुरुषवचनोन्त्यवाचीशष्दः कः स्यात ना स्मरारेः शंभोः कुंडलोकोस्तः अहिसर्प्पौ अंभोधेःसमु
द्राद्धरिः कामुदवहत कूपथ्वीं धीवरः कैवर्त्तः इदंपृच्छति स्थालींकुंडीमस्माकमर्थे किंनानप्रसि
इति याप्रष्टापुरुषेणासापुनरुत्तरंकीदृशंवदति हेभारनाहिकुंभार हेभर्त्त नास्तिकुंभकारइत्य
र्थः संस्कृतलौकिकं ६३ कोनिवसइ... कंदसुंदरिगिरिगहणाकुंजमज्झंमि सहअ... णा
जुञ्जेसिहिगमणोकेरिसोहइ ६४ सरभसस वराहवग्गो हेसुंदरि गिरिगहनकुंजमध्ये
स्वछंदंकोनिवसति सरभ शयवराहवर्गः सहार्जुनेनयोद्धं शिखिगमनः कार्त्तिकेयः कीदृ
शोभूत पक्षे सरभसः सहर्षोयः शवराहवः किरातयुद्धं तत्रायः श्रेष्ठः ६५ काहइमणांपइ
णोगुणागणाजुवणासलाहणिज्जस्स कंपइवडुवडुत्तिसहोहअआसमणाकेरिसाहुंति ६६ सासव

ष्या भुक्त्वात्यक्ते गुणागराणांयौवनश्लाघनीयस्यपतुर्मनःकाहरति सरसवधूका सदृशावधूका
वा सततचटचटेतिशब्दाःहुताशनाःकीदृशाःसुः पक्षेसर्वपहुताः भुक्त्वात्यक्ते ६६ पाणिग्गह
णाणिायंसणुसोसहकेहिंमंडिउ साहसबुद्धविवीरपइरिउवलुकेहिंखंडिउ ६७ समरंगणो
हिं पाणिग्गहणेनिवसन्केमंडितंशोभते समरंजनैः सदृक्षरागैः हेवीर साहसवर्तिनात्वया
रिपुबलंकेखुरखंडितं पक्षे समरांगणेषु युद्धाजिरेषु ६७ रसियपहकेणुच्चाडणुकिज्जइ
इजुवइहमाणमुकेणुविजुइ तिसियलोयखणिकेणसुहिज्जइ रुकुयणाहमरुभुवणेगिज्जइ
६८ ~~नीरसशब्देन युवतीभिर्मनुष्यः केनोद्विज्यते~~ नीरससरसेण भुक्तापभ्रंशः शिव
त्रिभुवनेप्यप्रक्रमयाक्रियते रसिकानामुच्चाटनंकेनक्रिय नीरसरावेण नीरसशब्दे ४२
न युवतीभिर्मनुष्यः केनोद्विज्यते पक्षेनीरसरावेण तृषितोलोकः केनसुखीभवति पक्षेनी

रघुक्षेनशरावेण शुक्लापभ्रंशं ६७ सुपलोमेहंपुच्छइंपुच्छइमेहो विलंसदासुपलं केणाहवा
सपलसुखाकेराजशोविसइयापालम् ६८ शालाकसविलेण शूकरोमेघंपच्छतिकेनहता:
सगरसुता: भोवशाहकपिलेनमुनिना मेघोपितंशूकरंपच्छतिमन:केनपातालंविशति व
लाहकसेमेघ विलेनरंध्रेण ६९ धवलुज्जलेहिंकोहिं सोहइधवलगीमसारादेससस निल
यस्पलरक्कचालाकेहिंपलेवेढिपाहुति ७० नलकलंकोहिं शुक्लमागधिकं श्मशानदेशस्यधव
रागीधवलोज्वलै:कै:शोभते नरकलंकै: मनुष्यास्थिभि: निरयस्यरक्षपाला:कै:परिवेष्टिताभ
वंति पक्षे नरसरंकैदुर्गैते: शुद्धपैशाचिकं ७० वेरिपुच्छदिककनेराचतिकसनोखनोके
हिं सच्चाइंपियाणकेहिंवकपक्खिहिं नसमप्पंतिनिहितंकतांइंपि ७१ अहितपरिकाहिं वै
रिपच्छति गगनेह्लभ्रोमेघ:केराजते अहितहेपाद्यो वकेहिंवकपक्षिभि: कान्यांन्मेकांतह
तान्मपिके:समंनफलंति पक्षे अहितवाक्यै: सच्चाइंपियाणिंहसमगाहंतिनिहितंकयाइं

त्रिसु.टी
८३
५३

पिपाठे सत्यान्यपिहतानि निश्चितं कैर्न समर्थ्यंते उत्तरं तदेव ७१ पत्तनकिंपठयनो निधनरु
तानां प्रज्ञासनं पश्यति पंचतिस्त्तननस्य भोजनरवोर् तरुतकसपाद्पावा मोहं यपारागरुनेल
पकिंफलेते ७२ विसमशरणम् शुक्रपेशाचिकं भोविद्धन्वद भट्जनोनिधनेषुदुहताम्मा
किंप्राप्यजंभतिसूदनसंडूक्षाक्रासनेभजति विषमशरांकठिनयुद्धं पापाः पुरुषास्तारतमदुः
खपातानिप्रहृष्टपापानिभुक्त्वा किंप्राप्य च मोहांधरी कारागृहनं लभंते पक्षे विषमशरां विषेभ
क्षितेमोहांधकारप्राप्तिः ७२ याराधिनिद्राभंभलिसाकिसद्गुणश्चिद्र्यो भूरिसंभलि जो
तिल्वसरसवपीडयिज्ञाराणीकास्मभराजुखिद्रूसाविस्ताराणी ७३ तुतेध्वी शुक्रलोकिकं संभु
द्रजातिः यानिद्राविद्रूलानजानाति सा कीदृगुच्यते स्त्तावद सुप्तिशीला पतितलशर्षपावां
घनं घठिनं समूहं वापीडयति सविज्ञानी कीदृगुच्यते पक्षे शुद्धलोकिलं संभुद्रजातिः ७३
एतावतापि दिङ्मात्रं प्रश्नानां दर्शितं मया येनयेन हिमाधंतितद्विस्तततदुच्यताम् ७४ म

शिव
८३

याधर्मदासेन एतावताकृत्वाप्रश्नानोनादिउत्तरं दर्शितं तद्विदः प्रश्नवेत्तारोयेनयेनमार्येतिह्यंति
तेसंतुच्युतांभरायतामित्यर्थः ७४ मकुप्रियाख्यात्मनिजात्मजोकोतथोखरोकोचवराष्ट्रदेशो मयू
खाङ्का कथ्यतामयोनिंकोहंतिकः किंशिशवः पठंति ७५ ककाकिकीकुकूकेकेकोकोकंकः
एकव्यंजनजातिः कमभिसरतिलक्ष्मीः कंसरागेरजप्यंसकलमलविमुक्तंकीदृशंज्ञानमुक्तम्
सततरतविमर्दे निर्दयेवद्धबुद्धिः किमभिलषतिकांताकिंचचक्रेहनूमान् ७६ अक्षरराम
वलद्विदुजातिः दैत्यानांभोक्तः संहर्ताराजाकीदृग्विधोविधात् ग्रामाः केनावाससमारुगांभीर्यमा
समातः कः ७७ अकूपारः वलद्विसर्गजातिः इदंकाव्यत्रयमन्यत्कृतम् ॐ ॐ इतिधर्म
दासविरचितेविदग्धमुखमंडनेतृतीयः परिच्छेदः ३ ॐ ॐ मनीहंसकिमप्यर्थं स्वरू
पार्थस्यदर्शनात् यत्रवाह्यांतरावर्थौकथ्यतेसाप्रहेलिका १ यत्रप्रश्नेकिमप्यर्थं मनीकृतम्
करीकृत्यवाह्यांतरावर्थौकथ्यते कस्मात्स्वरूपार्थस्यगोपनात्साप्रहेलिका १ साद्वियार्थीव

वि.मु.टी ४४ ५५ शाद्वीचविख्याताग्रथ्रवासने अर्थीस्यादर्थविज्ञानात्‌शाद्वीशब्दविभंगतः २ शाद्वेति
काद्विधाशब्दशासनेप्रख्याताभवति कथं एकार्थाद्वितीयाशाद्वी दर्थविज्ञानादपूर्वार्थदर्शनार्थे
दर्शनार्थाभवति पुनःशब्दानुभंगः शब्दविशेषतः शाद्वीस्यात्‌ २ तरुणापालिंगितःकंठेनितंब
स्थलमाश्रितः गुरूणांसंनिधानेपिकः कूजतिमुहुर्मुहुः ३ पानीयकुंभः तरुणायाकंठेआलिं
गितःसन्नितंबस्थलमाश्रितः गुरूणांसन्निधानेपि मुहुर्मुहुःकःकूजति यस्तावदुक्तोभव
तिसएवंविधोनभवतिकिंतुपानीयकुंभः बाह्यार्थोमतो मध्यार्थःकुंभः ३ आपांडुपीन
कठिनंवर्तुलंसुमनोहरं करैराकृष्यतेतस्यकिंवृद्धैरपिसस्पृहं ४ पक्वबिंबफलं आपांडु शिव ४४
समंततःपीतं पीनकठिनं स्थूलकठोरंवर्तुलं सुमनोहरं एवंभूतंकिं वृद्धैरपिप्रवयोभिरपि
सस्पृहं यथास्यात्तथाकरैर्हस्तैरत्यर्थमाकृष्यते बाह्यार्थंस्तनयुगलं मध्यार्थंपक्वबिंबफलम्‌
अर्थीजातिः ४ दुर्वारवीर्यसरुषित्वपियाग्रसुप्ता स्यामासपत्न हृदयेमुपयोधराव.

तुष्टेपुनः प्रणतशत्रुसरोजसूर्य्ये सेवाघवर्णरहिता वदनामकास्यात् ५ शस्त्री दुर्वारवीर्य्यत्व
यि[illegible]सरुधिरूढेसति सपत्नहृदयेया प्रविष्टा प्रणतशत्रुसरोजसूर्य्येनाम्नारिपुमार्केत्वयि
पुनस्तुष्टेसति सेवाघवर्णरहिता कास्यात् नामेतिसंभाष्यते शस्त्रीकटारिका क्षुरि पक्षे स्त्री किं
भूतासा श्यामालक्ष्मा पक्षेष्यामाम्ग्रस्तता चपुनः सुशोभनंयत्पयस्तद्धरतीति पक्षे सुशोभनौ
पयोधरौ स्तनौयस्याःसा ५ सदारिमध्यापिनवैरियुक्तानितांतरक्तापिसितेवनितसे यथोक्त
वादिन्यपिनेवसूतीकाभौनामकांतेतिनिवेदयाशु ६ सारिका सकारंददातीतिसदारिमध्या
रिकारमध्या अथवा सदारिमध्यापिमानुमध्यापिनवेरयुक्ता नितांतमतिशयंरक्तापिसिते
वनितसे वद्धेवपंजरे कांताककारांता यथोक्तवादिन्यपिसूतीनभवति साकासादितासुनिवे
दय उत्तरं सारिका पक्षे सारी सारीनेतिप्राकाव्ये ६ नीरसउपुरावहृगुरावेतोभमहू
निरंतरनिम्बलकुंतउ तरुगिजुउरा उफलपत्तउत सुजोपरियाणाड् यावद्सोजसु ७

वि॰मु॰टी
४५

गुणांतरको नीरसः पुनः वक्रगुणवान् नित्यंपरिभ्रमति परंतुनिश्चलतरुर्निगद्यते पुनःतरोःफ
लपत्राणिनसंति योजानातिसयशस्वीभवति गुणवृक्षः अधराख्यमध्यस्तंभः रूपकोगुणवृक्ष
कउत्तमरः ७ घरिघरिबध्धइससफलपियारीजिमरुहवइलीलोपरनारी खणिवज्झइमु
च्चइइकेछीतहजायसुजहजाइनयेछी ८ पासासारिः प्रहेलिकाजातिः यानाधिकासकलजन
प्रियाग्रहेगृहेव्रजति तस्मातवैरिलोकस्यनारीभ्रमति क्षणेनबध्यते क्षणेनमुच्यते क्षणेनैकाकिनी
प्रेरितासतिनोयाति यथाजानीयसाका पासासारिः उभयस्वरूपप्रहेलिकाजातिः ८ कालसा
रादिकंहर्षं अजमारादिगूढकं विदग्धाकुर्विदग्धानां कुर्वतेदर्पशांतये ९ विदग्धाश्चतुराःदुर्विद शिव
ग्धानांदर्पशांतयेगर्वपरिहाराय कालसारादिकंगूढंकुर्वंतीत्यन्वयः ९ अनुनेतुंमानिनमादधि ४५
तश्चरागेरागारुणायाः पाः यावत्पतितःसतयाततःक्षणामवधीरितः कस्मात् १० अकालः सराग
चरणायामानिन्याश्चरणे॰ नुनेतुमनुनयंकर्तुंदधितोयावत्पतितःसतयामानिन्याततःक्षणामेवसोऽ

वधीरितोमामास्पर्शेतिपूरीह्नतः कस्मात् यतोरजस्वलाजाता कालगृहकम् १० अयलोकयस्तनौव
धागुंजाफलविभूषणो निःश्वसरोदितुंलग्ना कुतोआयकुंडुंविनी ११ आयकुडुंविनीवधास्तनोगुं
गुंजाफलविभूषणो दृष्ट्वानिश्वसरोदितुंलग्ना कुतः यतोमस्तुअस्यहस्तिहननेवलंनास्ति तेनगुंजाफ
लविभूषणोजातौ अतः कारणात्सारुष्टं कालसारादिजातिः ११ दरदिठचूयमउलंपिहिपस
हियाहिविरहिणीसहियं नमिअकिंकिंचितरूसुउचलाहदोकओ १२ दृष्टचूतमंजरितं दृष्ट्वात
यासखीनिजसखींविरहिणींदृष्ट्वाकिंकेलितरुंनमितो अतःसहकारश्चरणोर्हतः कुतः केनापिकधि
ते अस्मिन्नवलेकेपुष्पितेः साप्रियतमः समेष्यति अतः कारणात् तदर्पीने अस्याः समरकंजातं १२
पिहंतमणिाभिसछंपिहिपञ्चकुयाद्रजगतिभिक्षुपरं दंसियकयाइसीकेकत्तोदोजाइकुसुमाइं १३
रूधजातिः कयाचनवधाः निमेषारंभभिक्षाचारं दृष्टाजटितिशीघ्रं देजातिकुसुमेदर्शयित्वापीर्थेक्ष
तेकिमिति आयपोः पुष्पयत्कुलेनिर्मलेविधेते १३ रविमुतलतनगोकर्णः अतिविषयगुणांवना

वि.मु.टी.
४६
46

त्प्रकरः नरकशिराजगदखिलं चिरमव्यात् समरुक्पाणिः १४ रविसुतः कुंभो सूर्याज्जातः कर्णः
अर्थात्कर्णो येः हृतौ कुंडलत्वेन विहितौ गोकर्णौ चक्षुःश्रवसौ सर्पौ येन सः श्रुतिविषयः पादः स एव
गुणो यस्य तत् श्रुतिविषयमाकाशं तद्देवांबरं वासो यस्य सः धरा पृथ्वी सैवात्मा तं धारयतीति वा धरा
त्मा पर्वतपुत्री तं धारयतीति वा वनात्मधर इति पाठे वनात्मानं जलमयं धारयतीति नराणां कानि
शिरांसि शिरसि यस्य सः वा नरस्य हरेः कं जलं गंगा शिरसि यस्य सः असमरुक् त्रिशूलं पाणौ यस्य
स एवंभूतो महेश्वरः अखिलं जगदव्यात् रक्षत्विति संबंधः अजगरुकं १४ कुबेरेन सूर्योन यनाश्रया
यदश्योन्मदाद्दर्दुरः हर्षकाले अजन्मभक्ष्यप्रियभोजनाशान्त्यैति भीमानुजगो जंभाजः १५
अनमारुरूठं कुः पृथ्वी ध्रियते इति कुध्रः गिरयस्तेषां भिनः स्वामिनः प्रभोर्हिमाचलात्सूतत्प्रीति शिव
सूः गौरी तां प्रीणयतीति प्रीः शंभुस्तस्य नयनाश्रयाशोलोचनवह्निस्तेन दग्धः कामस्तेनोन्मदा गिरि ४६
राजसुतापतिनयनदग्धकामहर्षाः स्वस्माज्जन्म येषां ते स्वजन्मानस्तनूजाः त एव भक्ष्या येषां ते
सर्पास्त एव प्रियं यद्भोजनं तन्नाशात् भ्रमायेषां ते वा स्वस्यात्मनो जन्म यस्मात्तद्धोऽकार्यमिति त

उद्वक्ष्यतिपः सस्य जन्मभक्ष्यः पावकः प्रियो यस्य वायोः स भोजनं येषां ते सर्पास्तान् अश्नंतीति अर्जुनस्य
स्थिताः सेतोन्त्र्यंति कदा दर्दुराणां मंडूकानां हर्षकालो वर्षाकालस्तस्मिन् अजमारमूढके २५ विष्वं
भुंक्ष्व महाराज त्वं जीवखरदायाप्तं विनाकेन विनानाम्नां तस्मात् जिनमकं त्वं २६ हे राजन् अमात्यै
मंत्रिभिस्सह धर्मं कथाराधुर्वं निश्चलं प्राप्नुहि वरं श्रेष्ठं स्फीतं समृद्धं तस्मात् जिनं च भुंक्ष्व केन विना ककारं
विना नाम्नां विना नकारद्वयं विना किं मृतं तस्मात् जिनं विषं विगतो विनीतः यकारो यत्र तत् तस्मा
जिनमित्यत्र ककार यकार नकारद्वयापगमे अजिश्रेइति स्थितं तत्र सन्धौ राज्यमिति सिद्ध्यति हे राजन्
राज्यं भुंक्ष्वेत्यन्वयः २६ वातावीतिरिभ्रोरं यो हरतान्महासुरीदयितः वीडब्राड्यानो कावाग्वीराभोयाम
स्ताना २६ इयदग्मूढके वातमनीति यातास्सर्पस्तस्मिन् वीतिः पायनं यस्य सः अरिर्वैरी ध्रियते नेनेति
अरिभ्रः महान् अश्वः धारणायस्य सः महासिरिति पाठे महान् असिः खड्गो यस्य सः ईदयितो लक्ष्मीदयि
तः प्रिय इत्यर्थः वीन्पक्षिणा ईष्टे ऐश्वर्यं धास्तीति वीट् गरुडः अपां राजा अब्राट् समुद्रः पानं व ओ कस्य पा

वि·मु·टी
४७

५७

नौकसी वीडग्राजैयानौकसी वाहनं गरुडेयस्यसः वाजैलेवहतीतिवाजीहोमेघस्तस्यैवायस्यसः अस्तमुद्र
क्षालितमनः शकटं येन सएवंभूतो विष्णुर्वो युष्माकमशममसुखमरमत्यर्थं हरतादूरीकरोतु १६ दयाया
आयतः शुद्धः प्रबुद्धकमलेक्षणः पापापहस्त्रिभुवनं बुद्धः पापादपायतः ४ तुर्यपादगूढं बुद्धस्त्रिभु
वनं अपायतो विपदः सकाशात्सायात् रक्षतु किंभूतो बुद्धः दयावान् दयालुः पुनः किंभूतः अयतः पवित्रः
पुनः किंभूतः शुद्धः पुनरपि किं प्रबुद्धकमलवदीक्षणे नेत्रे यस्य सः पुनरपि किंभूतो बुद्धः कलुषहरइत्य
र्थः अत्र चतुर्थे चरणे विधीयमाना बुद्धइत्यादीनि त्रीणि पदानि अर्थादावेव चरणत्रये गुप्तानि वर्तंत
इति पादगूढं ४ नमज्जति क्वचिद्दोषे प्रीणाति जगतो मनः यएकः सपरं श्रीमान्चिरं जयति सज्जनः
१८ तुर्यपादगूढं यः एकः क्वचित्कदाचिद्दोषे न मज्जति जगतो लोकानां मनश्चित्तं प्रीणाति तोषयति सः
श्रीमान्सज्जनः परं केवलं चिरं जयति सर्वोत्कर्षेणावर्ततइत्यर्थः इहापि पूर्ववत्पादगुप्तिः पदगूढात्पाद
गूढस्य भेदो विवक्षावशात् १८ इति पादगूढकम् दृष्टो मया सखि वक्त्र हि रोदयि त्वागतो घर्मो भद्रे
कल्याणिनी भूयाः प्राचीं पश्यामि निर्मलो १६ कांचित्सखीं प्रतिस्वप्नं कथयति यः प्रियो मया दृष्टो मां

शिव
४७

रोदयित्वाऽभ्यगातः इति श्रुत्वा सखी वक्ति हे भद्रे कस्माच्छोचसि सौभाग्यवती भूयाः प्राचीं पूर्वदिशं निर्मलां प
श्यामि अयमाशयः प्रातःकाले स्वप्नोऽस्मिन्काल एव फलति स्वप्ने रोदनं प्रशस्तमित्याशीः १९ दक्षिणापवना
द्विग्गसंमीलल्लोचनाग्रपथिकवधूः निपुणसहितुरनीरकण्ठं चकरोति हि ठकेऽ २० अर्थगूढं गूढजातिः
दक्षिणापवनो द्विग्गसंमीलयति लोचनानि पथिकवधूः निपुणसखी पुनरस्याः कर्णविवरान्ते इति विदधा
ति इतः परं कोकिलशब्देश्च तेजीवनसंदेहः कदाचनास्याः प्राणा निर्यास्यन्ति कुतो यतः इयं गतभर्तृका इति हे
तोः कर्णमुद्रणं २० अर्थगूढकं स्तुतिनिंदे तदर्थत्वाद्यर्थमर्थश्लेषोदयात् निरूढान्कथितस्यापि पशव्
छलादपह्नुतिः २१ तदर्थत्वात्स एव स्तुतिनिंदारूपोऽर्थो ययोः स्तुतिनिंदयोः तयोर्भावस्तस्मादपह्नुतिर्भवति
२१ बहुदोषो गुणध्वंसी गोहन्ता जनपीडकः कोऽनुविरचो लोकमस्तमाप्नमहोदयं २२ विष्णोः स्तुति
निंदे बहुदोषइत्यादीनि पदानि निंदार्थस्फुटान्येव प्रशंसामाह बहवश्चत्वारो दोषो भुजायस्य सः भुज
बाहुप्रकोष्ठो दोरित्यमरः गुणान्सत्वरजस्तमांसि ध्वंसतीत्येवंशीलः गोर्धेनुकासुरस्य हंता जनान्राक्षसान्

वि॰मु॰टी
५८
48

पीडयति वि:पक्षीरथोयस्यस: एवंभूत:श्रीलक्ष्मीस्त्वंविपन्नंलोकमापन्नमहोदयंसंपत्तियुक्तंकरोतु विष्णो:स्तुति
निंदे २२ सततमहितजनवत्सलबहुभयपापक्रियापरिभ्रष्ट: इहकलिकालेकुपतिर्जातस्त्वंपरमदु:खकर:
२३ राज्ञ:स्तुतिनिंदे इहकलिकालेत्वंकुपति:पृथ्वीपतिर्जात: पक्षेकुपति:कुत्सितपति: किंभूतस्त्वं सततम
हितानिरंतरपूजिताये जनास्तेषांवत्सल: तेवत्सलायस्यस: अतिसाधुप्रियइत्यर्थ: पक्षे सततंनिरंतरंअहि
तजनवत्सल: पुन:कथंभूत: बहुभयाचासौपापक्रियाचबहुभयपापक्रियातस्या:परिभ्रष्ट: अतिभयपापाचर
णरहितइत्यर्थ: पक्षे बहुभयपापक्रियया परिभ्रष्ट:पापाचरणेनपतितइत्यर्थ: पुनरपिकीदृश: परमत्यर्थंअदु:
खकर:सुखकरइत्यर्थ: पक्षेपरमंचतद्दु:खंचतत्करोतीति राज्ञ:स्तुतिनिंदे स्तुतिनिंदाजाति: २३ प्रसन्नवदन
श्रीमानयंलब्धमहोदय: करप्रचारसुभगोराजानंदयतिप्रजा: २४ चंद्रभूपती अयंराजाप्रजा:आनंदयति
राजामृगांकेक्षत्रियेन्दुयेलमर: प्रजास्यात्संततौजनेइत्यमर: कीदृशोराजाप्रसन्नवदन:पुन:कीदृश:श्रीमान् पुन
कीदृश: करस्यदंडस्यप्रचारेणसुभग: चंद्रपक्षे किरणप्रचारेणसुंदर: २४ चंद्रभूपौ· विनायकाहितश्रीति-
र्योगेगांबभारय: सर्वदोमाधव:सत्वामव्यादर्धव्यतिक्रम: २५ शंकरवासुदेवौ अर्थजाति: सहमाधव:

शिव
५८

अव्यर्थोविक्रमोयस्यसः विष्णुपक्षे समाधव त्वांअव्यात् योदेवोऽगं गोवर्द्धनाख्यं बभार किंभूत [illegible]

शंभुः सर्वदात्वामव्यात् रक्षतु योदेवोगंगांबभार किंभूतोमहेशः विनायके आहिताप्रीतिर्येनसः पुनःकिं
भूतः विनायवीनांपक्षिणांनायकोगरुडस्तस्मिन्नाहिताप्रीतिः यद्वाविनायकादीनांस्तेष्वाहितप्रीतिः पुनरपिकिं
भूतः सर्वंददातीतिसर्वदः पुनरपिकिंभूतः अव्यर्थः पर्वतार्थेविक्रमोयस्यसः विक्रमस्त्वतिशक्तिताड्
समरः अव्यर्थविक्रमइतिपाठे शिवपक्षे अनिबलः हरिपक्षे अव्यर्थे विनागरुडेनपक्षिणाक्रमोगम
नंयस्यसः शंकरवासुदेवौ सर्वजातिः २५ शीत्कारंशिक्षयतिव्रणयत्यधरंतनोतिरोमांचं नागरि
कः किमुमिलितोनहिनहिसखिहेमनःपवनः २६ अपह्नुतिजातिः काचित्कांचनप्रतिवक्ति किन्तु
वितर्के नागरिकोमिलितः अधरमोष्ठंव्रणयति तं क्षतयति रोमांचंतनोति सात्त्वाप्रतिक्र
यति नहिनहिनागरिकोनमिलितः किमुहेमनः हेमंततौवायुः वायुरपिहिमसंसर्गान्नागरक्रि
यांकरोतीत्यर्थः २६ रुचिरस्वरवर्णपदारसभाववतीजगन्मनोहरति तत्किंतरुणीनहिनहिवा
णीकवैर्मधुरशीलस्य २७ कश्चित्कांचनप्रतिकथयति जगन्मनोभुवनाचित्तंयनात्किंतरुणीहरति

वि॰सु॰टी किंभूतातरुणी रुचिरोमनोज्ञः सुशोभनोवर्णः पदंचरणंयस्याःसातथोक्ता पुनःकिंभूता रसभाववती
४८ शृंगारभावयुक्ता सतंप्रतिकथयति नहिनहितरुणीनरुरति मधुशीलसोन्नमधुचनस्य स्वभावस्यवा
५९ रास्पलाराभहृस्यकेयचरणीजगन्मनोहरतीत्यर्थः किंभूतावाणी रुचिराणिशारलानिमनोज्ञानिसुव
र्णानिशमीचीनान्यक्षराणिचपदानियस्यांसा पुनरपिकिंभूता रसाश्शृंगारादयःभावाःस्थायिसंचा
रिभेदाः स्वेदस्पृदिनिर्वेदादयस्तैर्युक्ता अपकृतिजातिः २७ स्वरेसुविंदुयुक्तेषुहलानांयदवोधनंत
द्विंदुमतीतिदिग्राहुः केचिद्विंदुमतीमिति २८ विंदुयुक्तेषुस्वरेसुसत्सुहल्लांहलानामक्षराणांयदव
वोधनंकवयस्तद्विंदुमतीदितिप्राहुः केचिद्विंदुमतीमितिकथयंति २८ मानसीनाभसीत्याद्यायुक्त्वादे
न्यासताहियाः वाकुल्येनाप्रयोगास्तानेहतासांनिदर्शनं २८ दैन्यासितामानसीनाभसीत्याद्याजात शिव
यस्तासुवाकुल्येनाप्रयोगाःसितेयस्तस्मादिहग्रंथेषुप्राहत्वातासांजातीनांनप्रदर्शनमिति २८ ०० ४८
०० ०ॢ ०ा ०ं ०ं ०िं ०ं ०ि ०ं ०ेः ०ु ०ु ०ं ०ो ०ं ०ि ०ंः ०० ०ु ०ं ०ं ०ि ०ु ०ॢ ०ा ०ु ०ं ०ं ०ं ०ो ०ं ०ं ०ो ०ं०ं

ॐ ९॰ त्रिनयनचूडारत्नंमित्रंसिंधोः कुमुद्वतीदयितः अयमुदयतिघुसृणारुणारमणीवदनोपमश्चं
द्रः ३० विंदुमतीजातिः त्रिनयनस्यशंभोश्चूडारत्नंशिरोमणिः सिंधोःसमुद्रस्यमित्रं कुमुद्वतीदयितः
कुमुदिनीभर्ता घुसृणेनकुंकुमेनारुणारक्तंयद्रमणीवदनंतदुपमोयंचंद्रउदयति विंदुमतीजातिः ३०
क्रियादिकंस्थितंयत्रपदसंधानकौशलात् स्फुटंनलक्ष्यतेतस्यक्रियागुप्तादिकंयथा ३१ यत्रस्थितमपि
क्रियादिकंस्फुटंनलक्ष्यते कुतःपदसंधानेपदयोजनेयत्कौशलंचातुर्यंतस्मात् तत्क्रियागुप्तादिकमुच्यते
यथास्यात्तथाह ३१ राजन्ननघनश्यामनिस्त्रिंशाकर्षदुर्जयः आकल्पंवसुधामेनांविद्विषोघुरणोवह
न् ३२ हेराजन् घनवच्छ्यामोयोनिस्त्रिंशःखड्गस्तस्याकर्षआकृष्टिस्तेनदुर्जयोऽजेयस्त्वमाकल्पंकल्पप
र्यंतं एनांवसुधांभूमिं अवरक्ष अवरक्षणेलोट्मध्यमपुरुषैकवचनेरूपं रणेयुद्धेबहून्विद्विषः शत्रून् घ
नंदुय दोम्रवखंडनेलोट् मध्यमपुरुषैकवचनेरूपं अवेमत्रयेमन्त्रक्रियागुप्तिः नवेद्यतेतिभ्रमः ३२
पुंस्कोकिलकुलस्यैतेनितांतमधुरारवैः सहकारदुमारम्भावसंतेकामपिश्रियं ३३ क्रियागुप्तम्

वि॰मु॰टी
५०
50

एतेरम्भाः सरुकारकुमारसालतरवः कामपि अनिर्वचनीयां श्रियं शोभामधुः धारयंतिस्म। क्व वसंते केः पुंस्कोकि
लकुलस्य नितांतमत्यर्थमारवैः शब्दैः अकरम्भमात् क्रियागुप्तिः ३३ नकरोतु नाम रोषं नवदतु परुषं
न हंतु वयं शत्रून् रक्षयति महीमखिलां तथापि धीरस्य वीरस्य ३४ अयं वीरो रोषं न करोतु क्रोधं न विद
धातु परुषमभाषणां कठोरं नवदतु शत्रून्न हंतु नामेतस्यानुषंगः तथापि वीरस्यास्य धीः कर्तृ अखिलां
महीं रंजयति रक्षयति धीरस्येत्यत्र धीरशब्दभ्रमः ३४ शरदिंदुकुंदधवलं नगनिलयं मनोहरं देवं
ये सुकृतं हन्त मनिशं तेषामेव प्रसादयति ३५ कर्तृगुप्तं तेषामेव पुंसां मनः कर्तृ हरं देवं प्रसादयति ये
रनिशं सततं सुकृतं हृतं कीदृशं हरं शरदिंदुः शरत्कालीनश्चंद्रः कुंदः पुष्पविशेषः तद्वद्धवलं शुभ्रं पुनः
कीदृशं नगः कैलासः स एव निलयो गृहं नत्र रतस्तं मनोहरमिति भ्रमः कर्तृगुप्तं ३५ सीकरासारसं
वाहं सरोजवनमारुतः प्रक्षोभयति पांथस्त्रीनिःश्वासैरिव मांसलः ३६ जवनमारुतो वेगवद्वायुः स
रः कासारं कर्म प्रक्षोभयति किंभूतो वायुः शीकराणामंबुकणानामासारो धारासंपातस्तं संवहती
ति तथोक्तः वायुः कइव पांथस्त्रियः पथिकवध्वस्तासां पतिविरहाद्ये निःश्वासास्तैः मांसलः पुष्ट इव

शिव
५०

सरोजशब्दश्च अमोत्र ३६ शुभगतयाननपंकजदर्शनसंजातनिर्भरप्रीतः शमयतिकुर्वन्दिवसःपुराप
वतःकस्मरमणीयः ३७ कर्तृगुप्तं हेसुभगारमणीयोदिवसःकस्यपुराप्रवतः पुंसः शंसुखंकुर्वन्नयाति
अपयगतो शमयतीतिभ्रमः किंभूतस्यपुरापवतः तवयदाननपंकजंसुखकलंतस्यदर्शनेनसंजा
तनिर्भराअतिशयिताप्रीतिर्यस्यतथोक्तस्तस्य कर्मगुप्तं ३७ पूतिपंकमयेल्पयेल्पथे कासारेदुःखिताश्र
मी दुर्वारामानसंहंसागमिष्यतिघनागमे ३८ अमीहंसादुर्वादुर्निवाराःसंतोमानसंसरः प्रतिगमिष्यं
ति कदाघनागमेवर्षाकाले किंभूताहंसाः अल्पथेदुःखिता केन पक्षेदुर्वाराद्युष्टजलेन वार्वारिसलिल
लंकमलंजलमित्यमरः कासारे किंभूतेकासारे पूतिपंकमये दुर्गंधिकर्दमयुते ३८ अहंमहा
नसाद्यातःकल्पितोन्तकरस्तव मयामांसादिकंभुक्तंभीमंजानीहिमांवक ३९ कारणगुप्तं अहंमहा
नसाद्यातः पंचमीतत्पुरुषः पाकस्थानाद्यागतइत्यर्थः पक्षेमहानसामहाशाकटेन तवान्तकरोमनुष्य
दंडः कल्पितः मयामांसादिकंसर्वंभुक्तं हेवक हेदेव त्वंमांभीमंजानीहि कारणगुप्तं ३९ अभो

रुहमयेस्नात्वावापीपयसिकामिनी ददातिभक्तिसंपन्नापुष्पंसौभाग्यकाम्यया ४० भक्तिसं
पन्नाकामिनीसौभाग्यकाम्ययाइःकामस्तस्मैअये अंभोरुहंपुष्पंददाति किंहत्वावापीपयसिस्ना
त्वा ४० प्रसत्नापुत्रमार्गस्थतवसंमानमाश्रिताः स्पृहयंतिनकेनामगुणरत्नालयप्रभो ४१
संप्रदानगुप्तं हेउत्तमार्गस्थहेसंमानित हेगुणरत्नालय गुणासमुद्र हेप्रभो आश्रिताःसेव
काः केतवप्रसत्नेप्रसादादाननस्पृहयंति वांछंति नामेतिसंभाव्ये संप्रदानगुप्तं ४१ शिली
मुखैस्त्वयावीरदुर्वारैर्निर्जितोरिपुः बिभेत्यंततमालिनोवनेपिकुसुमाकुले ४२ हेवीर
त्वयादुर्वारैःशिखीमुखैर्निर्जितोरिपुःशत्रुः कुसुमाकुलेपिवनेपिअलिनोभ्रमरादपि अत्यं शिव
तंबिभेति अलिवाणौशिलीमुखाइत्यमरः अत्यंतमलिनइतिभ्रमः ४२ सरसीतोयमुद्धृ ५१
त्यजनःकंदर्पकारकं पिबत्यंभोजसुरभिस्वच्छमेकांतशीतलं ४३ आपानगुप्तं अयंजनः
सरसीतःकासारात्कंजलमुद्धृत्यपिबति सरसीतोयमितिभ्रमः किंभूतंकं दर्पकारकं मदज

जनकं किंभूतं अंभोजसुरभि कमलसुगंधि पुनरपिकिंभूतं स्वच्छं निर्मलं पुनः किंभूतं
एकांतशीतलं भृशहिमं ८३ याकटाक्षछटापातैःपवित्रयतिमानवं एकांतेरोपिप्रीतिर
स्तिसाकमलालया ८४ याकटाक्षकटापातैर्मानवंपवित्रयतिसाकमलालक्ष्मीरेकांतेरहः
स्थाने पक्षे एविष्णौकांतेप्रियेरोपितप्रीतिरस्ति अत्रेकांतशब्दभ्रमः ८४ विपद्यमानतासिद्धा
सर्वस्यैवनिरूपमा तयाचभस्मपादाभ्यांनिर्वाणांहंत्ययंजनः ८५ जनस्यविपद्यापत्तौग्र
मानता अनादरंसिद्धा तयाचेतिनिदर्शने अयंजनःपादाभ्यांनिर्वाणां अदाहकंभस्महंति
विपद्यमानशब्दभ्रमः ८५ हरीवमधुमासेस्मिन्रसालद्रुममंजरी द्वयमुद्भिन्नमुकुले
भातिन्यस्तशिलीमुखाः ८६ संबंधगुप्तं अस्मिन्मधुमासेवसंतेइयंरसालद्रुममंजरीभाति
शोभते उद्भिन्नमुकुलाएः इतिछेदः कथंभूतारसालद्रुममंजरी उद्भिन्नमुकुला अंकुरितकु
अला कथंभूता न्यस्तशिलीमुखा अलिवारोशिरवीमुखावित्यर्थः उत्प्रेक्षतेकविः इः कामः

वि·मु·टी
५२
54

तस्मरेः मदनस्य तरुणीव भर्त्यं ढिवेव उद्भिन्नमुलैरित्यत्र तृतीयावकुवचनेभ्रमः ४६ अदो म
धुमध्यंप्राप्तंभुक्तंपीतमनुभूतंवा मासश्चद्रुमसः प्रबलामहती रुग्दीप्तिः प्रियतमोपिदूरस्थः इयमसती
वंधवीसन्निहिता निकटवर्तिनीनियतंनिश्चितंसर्वाहृतपीत्वा हाकष्टमिदं मधुमासशब्दस्यद्वयमेक
वचनेभ्रमः ४७ संबंधगुप्तकं सर्वज्ञेनत्वयाकिंचिन्नास्यविज्ञातमीदृशं मिथ्यावचस्तथावत्व
मसत्यंवेत्सिनकश्चित ४८ हेसर्वज्ञ हेइन हेप्रभो ईदृशंकिंचित्त्वयाऽविज्ञातंनास्ति तथापित्वम
सत्यंवचोवाक्यंमिथ्याकश्चिन्नवेत्सि सर्वज्ञेनेत्यत्रतृतीयैकवचनेभ्रमः ४८ कमलेकमलेनित्यं
मधूनिपिबतस्तव भविष्यतिन संदेहः कष्टंदोषाकरोदये ४९ कंअलेइतिच्छेदः अलेहेभ्रम
र कंसुखंवयथास्यात्तथाकमलेपद्मेमधूनिमकरंदान्नित्यंप्रत्यहं पिबतस्तवदोषाकरोदयेचंद्रोदये
संदेहोनभविष्यति कष्टमेतत कमलेइत्यसप्तम्येकवचनेभ्रमः आमंत्रितगुप्तं ४९ विषादीभे
क्ष्यमश्नातिसदारोगंनमुंचति कष्टेनापित्वयावीरशंभुनारिःहैतःसैमः ५० समासगुप्तम् शिव ५२

विषमत्तीतिविषादीयंभुः पक्षे विषादोस्यास्तीति भैक्ष्यंभिक्षोपस्थितमन्नादिमश्नाति भुंक्ते सदारः स
स्वदारैर्वर्ततइति अगांकेलासंनमुंचति पक्षे सदासर्वदारोगंआधिंनमुंचति हेवीरक्रुद्धेनापित्वयारिपुः शत्रुः
शंभुनारुद्रेणासमः स्मृतः सदृक्षः स्मृतः अत्रसशब्देनरोगभ्रमः ५० नित्यमाराधितादेवैः कंसस्यद्विषतस्त
नुः मंडनाग्रंरथांगंखंचक्रंजयतिबिभ्रतीः ५१ समासगुप्तं कंसस्यद्विषतोहरेर्मूर्तिर्जयति किं।कुर्वतीत
नुः मंडलाग्रंखड्गंदांकौमोदकीं शंखंपांचजन्यं चक्रंसुदर्शनंबिभ्रतीदधती पुनःकथंभूतातनुः नित्य
मानित्यालक्ष्मीर्यस्याः सासंततेंदरा पुनरपिकीदृशी देवैर्ब्रह्मादिभिराराधिता आराधितेति पदभेदभ्र
मः समासगुप्तकम ५१ नितांतस्वच्छहृदयंसखिप्रेयान्समागतः त्वांचिरादर्शनप्रीत्यायःसमालिंग्य
रंस्यते ५२ लिंगगुप्तं नितांतस्वच्छहृदयमितिछेदः हेसखिसोयंप्रेयान्समागतः कीदृशःप्रेयान् नितां
तमत्यर्थंस्वच्छंशुद्धंहृन्मनोयस्यसः यश्चिरादर्शनप्रीत्या अवलोकनप्रेम्णा त्वांसमालिंग्यरंस्यतेक्रीड
यिष्यति ५२ कलिकालमियंतावदगस्त्यस्यमुनेरपि खंडयतिमनःकोहं दाभिरवंडानुसारिणी ५३

का

55

कलिका अलमितिछेदः तावस्थद्योवाक्यालंकारे अगस्त्यवृक्षविशेषस्सेयंकलिकामुनेरपिमनःखंड
यति अलमतिशयेने वक्तिकश्चित् अहंकः मदीयंमनःखंडयति किंवाअमत्र मनकोयमित्यपिपाठःकी
दृशीकलिका शशिखंडंचंद्रखंडंअनुकरोतिविडंवयतियासा लिंगाग्रुपकं ५३ प्रमोदंजनयत्येवसदा
रागृहमेधिनः यदिधर्मश्चकामश्चभवेतांसंगताविमो ५४ सुपवचनगुप्तं सदाराःधनमितिछेदः रा
दृश्ये गृहमेधिनोगृहस्थस्यप्रमोदंहर्षंसदैवनित्यमेवजनयति यदिधर्मश्चकामश्चैमौद्वौसंगतौभवेताम्
सदारशब्दस्यप्रथमावहुवचनेभ्रमः ५४ कस्मात्वंदुर्वलासीतिसारव्यस्तंपरिपृच्छति त्वयिसंनिहिते
तासुदद्यात्किंकथयोत्तरम् ५५ तिङ्वचनगुप्तं अन्योप्यर्थःस्फुटोयत्रमात्रादिच्युतकेष्वपि प्रतीयते शि॰व॰ ५३
विद्युत्तज्ज्ञास्तन्मात्राच्युतकादिकं ५६ यत्रयेषुमात्राच्युतकादिषुअपिमात्राविलोपेष्वपिसत्सु अन्योर्थो
पिस्फुटंप्रतीयते तज्ज्ञास्तन्मात्राच्युतकादिकंविदुः ५६ महाशयमतिस्वच्छंनीरंसंतापशांतये खला
वासादतिश्रांताःसमाश्रयतहेजनाः ५७ हेजनाःयूयंनीरंजलंपक्षे नीरमित्यत्रेकाक्षरंनिराकृत्यनरं

समाश्रयत किमर्थं संतापस्तृष्णाजालः पक्षे संसारजः तस्य शांतये निराकरणाय किंभूताय यूयं खला
वासात् क्षेत्रावासात् पक्षे दुर्जनावासादतिश्रांताः किंभूतं नीरं महाशयं पुनः किंभूतं अतिस्वच्छं नरस्या
पि विशेषणद्वयमेतत् मात्राच्युतकं ५७ तुषारधवल[illegible]र्जन्महामहामणिधरोनघः नागराजो
जयत्येष पृथिवीधरणाक्षमः ५८ मात्राच्युतकं एषः नागराजः शेषः पक्षे नकारस्याकारलोपे नगराजो
हिमालयो जयति किंभूतः तुषारधवलः पक्षे तुषारेण हिमेन धवलः पुनः किंभूतः स्फूर्जंती भास्वंती येम
हामणयस्तान् धारयतीति पुनरपि किंभूतः अनघः निरवद्यः पुनः किंभूतः धरण्याः पृथ्व्याः धारणे तत्र
क्षमः समर्थः विशेषणचतुष्कं द्वयोः शेषनागयोः ५८ सुश्यामा चंदनवती कांता तिलकभूषिता कस्ये
षानंगभूः प्रीतिं भुजंगस्य करोति न ५९ बिंदुच्युतकं एषा अनंगभूः कामभूः कांता स्त्री अर्थतो वेश्या
कस्य भुजंगस्य वेश्यापतेः प्रीतिं न करोति काक्वोक्तिः करोत्येव अनंगभूरित्यत्रानुस्वारविलोपो ऽपि
पक्षे एषा नगभूः पर्वतभूमिः कस्य भुजंगस्य सर्पस्य प्रीतिं न करोति किंभू० वेश्या सुतरां शोभना वा
श्यामा षोडशवार्षिकी पक्षे सुश्यामा अग्निहृष्टा सर्पाद्यन्वितत्वात् पुनः किंभूता चंदनवती चंदनो

वि॰सु॰टी
५४

पलिप्ता पक्षे चंदनवृक्षयुक्ता पक्षे कांता मनोहरा पुनः किंभूता तिलकभूषिता पक्षे तिलकैर्वृक्षैर्भूषिता
मंडिता ५९ यथा सत्प्रसवः स्निग्धः सन्मार्गविहितस्थितिः यथा सर्वाश्रयः सत्यमयं मे वकुलद्रुमः ६०
विंदुच्युतकं यथा सत्प्रभवः सुपुष्पः स्निग्धः संततछायः सन्मार्गे विहिता कृता स्थितिर्येन स तथोक्तः सर्वाश्र
यः अयं मे मम वकुलद्रुमो वर्तते पक्षे सत्यमयमेवेत्यत्र विंदोश्च्युतकात्सत्यं तथ्ये वायं पुरुषः वकुलद्रुमो व
र्तते वृक्षो वर्तत इत्यर्थः किंभूतः सत्प्रभवः सापत्यः पुनः किंभूतः प्रीतियुक्तः पुनः किंभूतः सन्मार्गविहितस्थि
तिः शास्त्रबोधितकारी पुनः किंभूतः सर्वेषामाश्रयः प्रतिपालक इत्यर्थः विंदुच्युतकं ६० मही[?]हावि
हंगानां मे ते मधुरैः कलापिनां विरुतैः स्वागतानीव नीवहाराय कुर्वते ६१ विसर्गच्युतकं महीरु
हा वृक्षा नीरवाहाय मेघाय स्वागतानीव कुर्वते कैर्विहंगानां पक्षिणां रुतैः शब्दैः किंभूतानां पक्षिणां मधु
रैः कलापिनां मधुरैरित्यत्र विसर्गच्युतकात् मधुरे कलापिनामिति भवति मधुरेऽस्मिन् एको मुख्यश्च ला
पः सुखवादो विद्यते येषां ते तेषां ६१ अगस्त्यस्य मुनेः शापाद् रूपसंदनमाश्रितः महासुखात्परि

शिव
५४

अघोनहुषःसर्पतांगतः ६१ ब्रह्मसदनंब्रह्मस्थितोनहुषोराजाअगस्त्यस्यमुनेःशापात्स्वर्गात्परिभ्र
ष्टःसन्सर्पतांगतःप्राप्तः महासुरित्यत्रविसर्गलोपः विसर्गच्युतकं ६२ महानपिसुधीरोपिवहुरत्नयु
तोपिसन् विरसःक्रूरपरीहारोनदीनःकेनसेव्यते ६३ अक्षरच्युतकं नदीनामिनोनदीनःसमुद्रः
पक्षेनकारच्युतकाद्दीनःस्वपरः ६४ सुशीलःस्वर्णगौरांगःपूर्णचंद्रनिभाननः सुगतःकस्यन
प्रीतिंतनोतिहृदिसंस्थितः ६५ सुगतोबुद्धःपक्षेगकारच्युतकात्सुतःपुत्रः अक्षरच्युतकम् ६५ त
नोतुतेयस्यफणीगरुत्मान्मारोमुरारेर्दयिताचशय्या नाभ्यांस्फुरन्मंदमशुभ्रदेहःपद्मागतिश्चन्न
मसोविरंचिः ६६ हरःक्षपीतापकरःसुरेशःशांतोहरिर्गोत्ररिपुर्विवस्वान् चंद्रोद्विजिह्वाश्रित
द्रत्युपेत्यलक्ष्माहतःपातुविधिर्जगंति ६७ स्थानच्युतकं सोसावशुभ्रदेहोमुरारिः श्रीवत्सस्तेतव
भद्रंतनोतु यस्यफणीशेषःशय्या यस्येत्यस्यसर्वत्रानुषंगः गरुत्मान्गरुडोगतिर्यानं यस्योहस्ते
चक्रंसुदर्शनाख्यं पद्मालक्ष्मीर्दयितायद्वल्लभा नाभ्यांविरंचिर्ब्रह्मास्फुरन् ६८ हरइति हरोमहेशो

वि॰मु॰टी॰
५५
55

द्विजिह्वाश्रितः चंद्रः क्षयी विवस्वान्सूर्यस्तापकरः सुरेशइंद्रो गोत्ररिपुः गोत्रशब्दोत्र पर्वतवाची वि
धिर्ब्रह्मा ध्रांतः इति तत्र तद्रूपत्वान्नुपेत्य ज्ञात्वा यस्मिं कविः लक्ष्म्या युतो हरिर्जगंति पातु रक्षतु इत्यर्थः इत्यु
पेक्षेतिपाठे इति हेतोस्तान्विहाय इत्यर्थः स्यान नमुत्तकंद्वाभ्यां युग्मं ६७ भिक्षवो रुचिराः सर्वे सुरसाः स
र्वजनप्रियाः क्षमायामभिसंपन्ना इत्यंपते मगाधेपूरं ६८ अंजननमुत्तकं भिक्षवः संन्यासिनः पक्षे भ
कारच्युतका दिक्षवः इक्षुदंडाः परं केवलं मगाधे इत्यंपते किंभूताः सर्वे रुचिराः पुनः किंभूताः सर्वे सुरसाः पुनः कीं ५
ल सर्वैजनप्रियाः पुनः कीदृशाः क्षमायां पृथ्व्यामभिसंपन्नाः ६९ सत्यशीलदयोपेतो दाताशुचिरम
त्सरः जिनः सर्वात्मना सेव्यः पदमुच्चैरभीप्सता ७० उच्चैः पदमभीप्सता वांछता पुरुषेण सर्वात्म
नाः समग्रयत्नेन जिनः सेव्यः पक्षे जकारच्युतकेन इनः स्वामी किंभूतः स्वामी दाता वदान्यः पुनः किंभू शिव
तः शुचिः शुद्धः पुनः किंभूतः अमत्सरः द्वेषरहितः अंजनच्युतकं ७० स्फोटयित्वाक्षरं किंचि ५५
त्पुनरन्यस्य दानतः यत्रापरो भवेदर्थश्च्युतदत्ताक्षरं हि तत् ७१ यत्र किंचिदक्षरं स्फोटयित्वा मत्री

हृस्व भंक्त्वा वा तत्स्थाने पुनरन्यस्याक्षरस्य दानेन तोऽपरो द्वितीयोऽर्थो भवेत् च्युतदत्ताक्षरं तदुच्यते हीसवधा
रो ७१ सदागतिहृतोच्छ्रायस्तमसो वश्यतां गतः अस्तमेष्यति दीनोऽयं विधुरे कः शिवः स्थितः ७२
दीपोऽयमस्तमेष्यति प्राप्स्यति अस्तमदर्शनमित्यमरः पक्षे दीपोऽयमित्यत्र मध्याक्षरं पकारं हृत्वा तत्पुन
स्तथैव नकारं दत्वा दीनोऽयमिति भवति एको विधुश्चंद्रः शिवे शंभौ स्थितः पक्षे विधुरे आपदि सत्यां कः
शिवः स्थितः सुखस्थितो भवतीत्यर्थः किंभूतो दीपः सदागतिना वायुना हृत उच्छ्रायो यस्य सः पुनः कथं
भूतः तमसोऽधकारस्य वश्यतां गतः दीनपक्षे तमसो दारिद्रस्य ७२ पूर्णचंद्रमुखी रम्या कामिनी
निर्मलांबरा तनोति कस्य नो स्वांतमेकांतमदनोत्सवं ७३ च्युतदत्ताक्षरजातिः कामिनी कस्य स्वांतं
चित्तमेकांतमदनोत्सवं नियतरूधं न करोति पक्षे कामिनीत्यत्र आद्याक्षरं हृत्वा तत्पुनस्तत्र यकारं द
त्वा यामिनी भवति रजनी यामिनी तमी इत्यमरः किंभूता कामिनी पूर्णचंद्रवन्मुखं यस्याः सा तथो
क्ता पक्षे पूर्णचंद्र एव मुखं यस्याः सा पुनः कीदृशी रम्या रमणीया पुनः कीदृशी निर्मलांबरा शुक्र

वि·मु·टी ५६

वस्त्रा पक्षे निर्मलगगना श्वेतांबरोऽग्निवाससीत्यमरः ॥ ७२ ॥ च्युतदत्ताक्षरजातिः ॥ ॥ ॥ इति
श्रीधर्मदासविरचिते विदग्धमुखमंडने चतुर्थः परिच्छेदः ॥ इति नानाविधिप्रश्नोत्तरजातिरूपं श्री
विदग्धमुखमंडनशास्त्रं समाप्तं ॥ टीका सुबोधिनी नाम विदग्धमुखमंडने त्रिलोचनकृता सम्या
वर्ततां विदुषां मुदे ॥ त्रिनंदांकमिते शाके वैशाखे कृष्णपक्षके ॥ लालादादनग
रेऽलिखितमस्मयत्नेन नमः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

शिव ५६